

Et hoiaksime ohu ära, on vaja mäletada

Fotod: Heidi Tooming

Ene Ergma: küüditamine ei murdnud meie rahva elujõudu

Riigikogu esimees Ene Ergma meenutas Leinapäeval, 14. juunil Linda kuhu juures toimunud mälestustseremoonial, et 72 aastat tagasi oli Eestimaa sama kaunis kui täna ja miski ei ennustanud, et tuhandetele suurtele ja väikestele, vanadele ja noortele jääb see viimaseks päevaks olla oma kodumaal.

„1941. aasta 14. juuni ööl viidi väevõimuga oma kodudest ja saadeti Siberisse tuhanded Eesti pered, ühe napi suveõoga kaotas Eesti oma rahvastikut ligi protsendi. Järgnesid veel mitmed küüditamised, neist suurim oli 25.-29. märtsini 1949. aastal toimunud küüditamine,“ ütles Ergma. „Okupeerijate silmis väärised oma isamaa vabadust kalliks pidavad süütud inimesed nii julma karistust, et see hävitaks allesjäänutes soovi osutada võõrvõimule mingitki vastupanu. Need inimesed, kes Nõukogude Liidu võimukandjate jaoks olid „sotsiaalselt võõras element“, olid kellegi isad, emad, vennad, õed.“

Ergma toonitas, et meie inimesed püüdsid Siberi karmides tingimustes ellu jääda, kuid liiga vähestel see õnnestus. „Ometi ei murdnud okupatsioonivõimu teod meie rahva elujõudu

ja ihalust vabaduse järele,“ rõhutas Riigikogu esimees. Ta avaldas sügavat austust kõigile nendele, kes on läbi elanud küüditamise koledused.

„Teie sirgeselgsus ja väarikus on avaldanud mõju Eesti vabanemiseks. Selle aasta 27. märtsil ületas Eesti Vabariik mõttelise märgi vabaduse ajateljel – Eesti riigi suveräänsus pärast iseisvuse taastamist 20. augustil 1991 on kestnud kauem kui aastail 1918–1940. Selleks, et kommunism, natsism või mõni muu kurjusest inspireeritud

ideoloogia ei saaks meid enam allutada, et tunneksime ja hoiaksime ohu ära, on vaja mäletada,“ rõhutas Ergma. Ta lisas, et küüditamise lugusid on jutustatud, neid lugusid on kirja pandud, aga neid on vaja veelgi ajaloolise mälu jaoks talletada.

„Täna langetame pea süütute inimeste mälestuseks, kes kannatasid ja hukkusid totalitaarse režiimi vägivalda ohvritena,“ ütles Riigikogu esimees.

Mõtteid Memento Tallinna Ühenduse esimehe Leo Õispuu sõnavõtust leinapäeva mälestustseremoonial 14. juunil 2013 Linda kaju juures Tallinnas

Lubage mul Eesti Memento Liidu ja Memento Tallinna Ühenduse nimel tänada teid kõiki, et tulite täna siia Linda kaju juurde leinapäeva tseremooniale.

Samaaegselt meie üritusega siin Lindamäel toimuvad ainuüksi Memento Liidu maakondlike ja linnade organisatsioonide ettevõtmisel leinapäeva üritused üle kogu Eesti: Rakvere tammikus, Hiiumaal Lehtmas ja Kärkla kiriku ees, Saaremaal Kudjape kalmistu memoriaali juures, Harjumaal Keila raudteejaama juures, Alutaguse Memento poolt Purtse hiiemäel, Järvamaal Türi kesklinna kalmistul, Läänemaal Risti küüditatute mälestusmärgi ees ja Haapsalus Toomkirikus, Pärnumaal Papiniidu leinapargis, Viljandis Jaani kirikus ja küüditamise mälestusmärgi juures, Tartus mälestuskivi juures, Nõmmel Pääsküla raudteejaama lähedal ja mujal. Kodanikualgatuse korras toimuvad üritused veel paljudes kohtades. Kirikutes toimuvad mälestusjumalateenistused. Üleeile, 12.06.2013, mälestasid Strasbourgis Euroopa Parlamendi liikmed Balti riikides 14.06.1941 läbiviidud massiküüditamise ligikaudu 50 tuhat ohvrit (ilmselt KGB vananenud andmed). Tallinnas toimub leinapäeva jumalateenistus Jaani kirikus algusega kell 16.00, kuhu oodatakse kõiki.

Tähelepanu väärib asjaolu, et sel aastal esmakordselt, omaalgatuslikult, kuid kooskõlastatult osalevad leinapäeva tähistamises sihtasutus "Unitas" ja noorteühing "Avatud Vabariik". "Unitas" ja "Avatud Vabariik" liikmeteks on valdavalt **vene keelt rääkivad noored!** Nende (ja võib öelda – meie ühine) mälestusüritus toimub täna Vabaduse väljakul, ajavahemikul kella 13.00 kuni 20.00. Selle ürituse kohta levitatakse "Pöördumist", millele on alla kirjutanud seitsme organisatsiooni esindajad, seal hulgas ka Tanel Tõrugu MTÜ-st Tulipisar. Teatavasti on Tanel Tõrugu eestvedamisel, kelle ümber koondusid põhiliselt eesti noored, toimunud juba mitmel aastal 25. märtsil küünalde süütamine Vabaduse väljakul. Taoline 1949. aasta märtsiküüditamise ohvritele mälestusküünalde süütamine on levinud ka teistesse Eesti linnadesse. Soovime edu kõigile noortele!

REPRESSEERITUTE ARV

Nõukogude okupatsioonivõim küüditas inimesi Eestist Venemaale relvastatud massioperatsioonidena kokku vähemalt viiel korral: 1941 juunis-juulis massiküüditamisena, 15. augustil 1945 sakslasi, 1947-1950 ingerisoomlasi (arv teadmata), 25.-29. märtsil 1949 massiküüditami-

misena, 1. aprillil 1951 (usutunnistuse alusel) jehoviste. Massiküüditamiste vahepealsetel aegadel toimus Venemaale küüditamine väiksemate gruppidega, samuti individuaalkorras. **Kokku küüditati aastatel 1940-1953 Eestist Venemaale 46152 inimest.** Poliitilistel põhjustel vahistatuid, **mahalastuid ja hukkunu**id oli 1940-1989. aastatel kokku 47120 inimest. Siin on kasutatud Eesti Represseeritute Registri Büroo (ERRB) isikuandmeid registrist R7, ilma lisanimestiku R8/1 andmeteta. R8/1 sisaldab üle 8000 uue nime.

1941.a. 14. juuni ja 1. juuli suurküüditamine toimus ligi nädal enne Vene-Saksa sõja algust. Sõjasündmused põhjustasid 1941.a. dokumentide osalise hävinemise ja hajutamise. Tänu Eesti Rahvusarhiivi viimastele otsingutele ja ERRB üksikutele täpsustustele kirjanduslikest allikatest, samuti ka mäluandmetele, suurenes varem (isikuandmete tasemel) teada olev 1941. aasta küüditamisega represseeritute arv 1397 isiku võrra. Viimane arv hõlmab 1202 mitteküüditatud isikut, kes esimesel võimalusel põgenesid välismaale, hõlmab ka küüditatud lapsi ja hukkunu

arv 12 279 inimest (Memento ERRB andmed seisuga 2010).

Leinapäeval meenutame traagilist tõsiasja, et kommunistlik okupatsioon hävitas suure osa eesti rahvast, Eesti Vabariigi (1918-1940) eliidist aga enamuse. Arvo Kuddo, dots. Leo Tälve (1991) ja prof. Ene Tiidu (1993) **üldandmetel represseeriti Eestis aastatel 1940-1990 erineval viisil kokku ligi 274 000 – 300 000 inimest.** Viimased arvud on ülesande püstitamine ERRB-le. Okupandid alustasid meie rahvusvabariigi etnilise koosseisu muutmist, vähendades 45 aasta jooksul eestlaste osa Eestis 91%-lt 1940. aastal 61,5%-le 1985. aastal. Eesti rahva kannatustele mõeldes kirjutab **Tuglas:** “ Kõike seda oleks juba nagu liig ühe inimega jaoks. Juba nagu tuumeneks kõige vastu, nagu ei suudaks viha enam vihana ega valu valuna tunda.”

Tuglasele viidates ei soovi ma võimendada haletsust ega ängi ning lõputut minevikus elamist. Vastupidi – minu põlvkond on alati vaadanud lootusrikkalt tulevikku, ka kõige mustematel aegadel. Kuid valutunnet meenutades tahan öelda, et minevikku ei tohi unustada. See ei tähenda, et peaksime iga päev rääkima oma rahva kannatustest. Aga nagu mitmed teisedki rahvad on teinud, nii peaksime ka meie jäädvustama nimeliselt iga ohvri – trükkima raamatusse, raiuma kivisse või metalli ning iga kommunismiohvrite memoriaalil oleva nime kohta salvestama vastava loo Internetti, seejuures neid lugusid pidevalt täiendades.

Nimekirjaraamatute trükkimist alustati 1996. aastal. Üheteistkümmes Memento ERRB raamatus on juba trükitud 157 310 nime isikuandmete tasemel kirjetena – seega lühiloona. Peatselt saab avaldamisküpsiks kaheteistkümmes raamat. Töötluses on 13. ja 14. nimekirjaraamat. Esimeses kolmes raamatus on esitatud arreteeritute nimed; neljandas, viiendas ja kuuendas raamatus küüditatute nimed; üheksandas, kümnendas ja üheteistkümnendas raamatus sundmobiliseeritute nimed. Kõikide nimekirjaraamatute täistekst koos registritega on digitaliseeritud Eesti Memento Liidu koduleheküljel.

KOMMUNISMIOHVRITE MEMORIAALIST

Nimede trükkimine raamatutesse ja nende nimekirjaraamatute digitaliseerimine edeneb jõudsalt. Küll aga ei saa seda öelda nimede raiumise kohta kivisse või metalli. Raamatuid ja Internetti võib mitte vaadata, kuid nimememoriaali Tallinna kesklinnas ei saa mitte märgata.

Eesti kommunismiohvrite memoriaali ideekavandite konkurs ja asukohta valik püsivad endiselt aktuaalsena. Memento Tallinna Ühenduse volikogu koosolek, Eesti Memento Liidu viimane üldkoosolek ja ka Tartu Memento aktivistid soovivad memoriaali rajamisel võtta eeskujuks Washingtonis 1982. aastal rajatud 58195 isikunimega mälestusmemoriaal. Selle memoriaali põhiosaks on kõrge sirge sein nimede tulpadega ühel küljel.

Kultuuriministeeriumi ja Eesti Arhitektide Liidu poolt 2011. aastal korraldatud kommunismiohvrite memoriaali ideekavandi konkursile laekunud 66-st tööst vastab Eesti Memento Liidu eelistustele kõige enam esimest ja teist kohta jaganud ideekavand “Mälutulbad”, autoriks Koit Ojaliiv. Seda ideekavandit tuleks edasi arendada ja realiseerida.

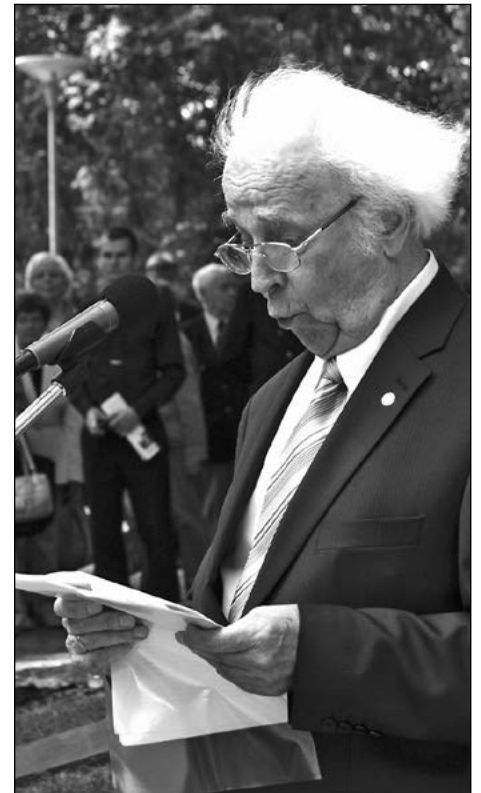
Autor kavandas Maarjamäele mälestuste väljakule 31 tulpa, millel peaks olema metalli sissegraveerituna kirjutatud kuupäevi ja (määratlemata) lugusid ning meenutusi repressioonidest. Need mälutulbad soovitame asendada represseeritud inimeste nimede tulpadega või seintega. Seejuures ei tohi ükski nimi puududa, kedagi ei tohi ära unustada!

Siis tuleksid nimedega memoriaali juurde Tallinna kesklinna või Maarjamäele mitme põlvkonna eestlased – otsima esivanemate, sugulaste, tuttavate, oma pere liikmete ja iseenda nimesid. Tuttavate nimede juurde tuuakse sageli küünlaid, lilli, pärgi. Nii toimuks see sajandeid – kuni nimede read säilivad loetavatena. Kui levib info, et ometi kord on julgetud väarikalt, kivisse raiutuna esitleda tohutut hulka kommunistliku režiimi poolt represseeritute nimesid – sõidetakse siia kohale kõikjal üle Eesti.

Nimede suur hulk, ligi **100 000...200 000** ja rohkem, peaks olema kogu memoriaali põhisisu, külastajaid mõjutav ja mõtlema panev faktor. Soovitame alustada kommunismiohvrite memoriaali esimese osaga – tapetutele, vangistatutele ja küüditatutele, kokku **95 908** nime.

Ideaalne asukoht kommunismiohvrite memoriaalile oleks muidugi Tallinna kesklinnas, kui vaid leiaks sobiva paiga. Juba 2006. a. 14. juunil, sel samal kohal rääkides, pakkusin välja (kooskõlastatult erakondadega) Rahvusraamatukogu esist Tõnismäe haljasala. Seda kolossaalset nime memoriaali peaks nägema iga eestlane, iga meie linna külastav poliitik, äri-meis, turist.

11. juunil 2013 korraldas Kultuuriministeeriumi arhitektuurinõunik Okupatsioonide Muuseumis kommunismiohvrite memoriaali ideekavandite järjekordse avaliku arutelu, kus konkreetseid otsu-

seid/soovitusi vastu ei võetud. Kokkuvõtete tegemine jätkub Kultuuriministeeriumis ning seejärel Vabariigi Valitsuses. Eesti Memento Liit ja ka osa poliitikutid arvavad, et kommunismiohvrite memoriaal peab valmima sellisena, nagu ohvrid seda ise soovivad.

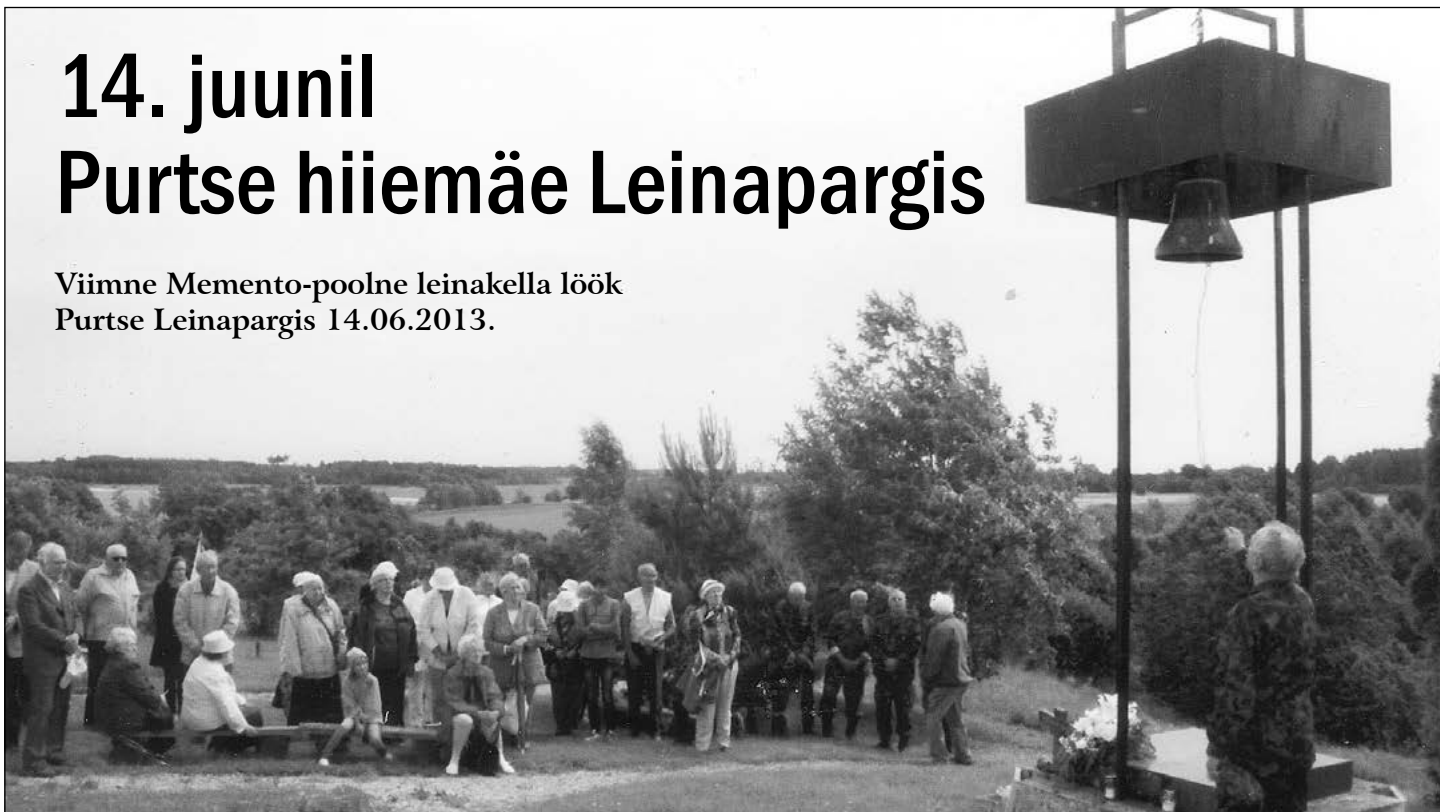
KOHTUMINE PRESIDENDIGA

Eesti Vabariigi President ja Eesti Memento Liit on otsustanud väarikalt tähistada 1949. a. märtsiküüditamise 65. kurba aastapäeva 2014. aasta suvel Vabariigi Presidendi kokkusaamisega endiste märtsiküüditatutega (arvuliselt on vähemalt 5000) ja sini-must-valge rinnamärgi üleandmisega. Rahastamisega on probleeme. Mementole ERAF'i kaudu eraldatavatest iga-aastastest summadest selleks ei jätku. Märkide valmistamisega tuleks juba alustada.

Kallid koosolijad! Eespool meenutasin Tuglase sõnu valust. Aga nagu meie kirjanik, nii ka eesti rahvas ei kaotanud optimismi. Tuglas küsis: “Kas oleksime nüüd viimasegi optimismi kaotanud?” Ja jätkas: “Meie isiklik elu võib ses kümnendite tulekahjus lõpule jõuda, kuid ei jõua rahva oma. See ajab enese ikka ja jälle sirgu nagu on ajanud sajandite jooksul.” Nii on ka toimunud. Väljendagem siis rõõmu selle üle, et meie Siberi-perioodi suurim unistus on täitunud – Eesti on vaba ja astub kindlal sammul tuleviku suunas.

14. juunil Purtse hiiemäe Leinapargis

Viimne Memento-poolne leinakella löök
Purtse Leinapargis 14.06.2013.

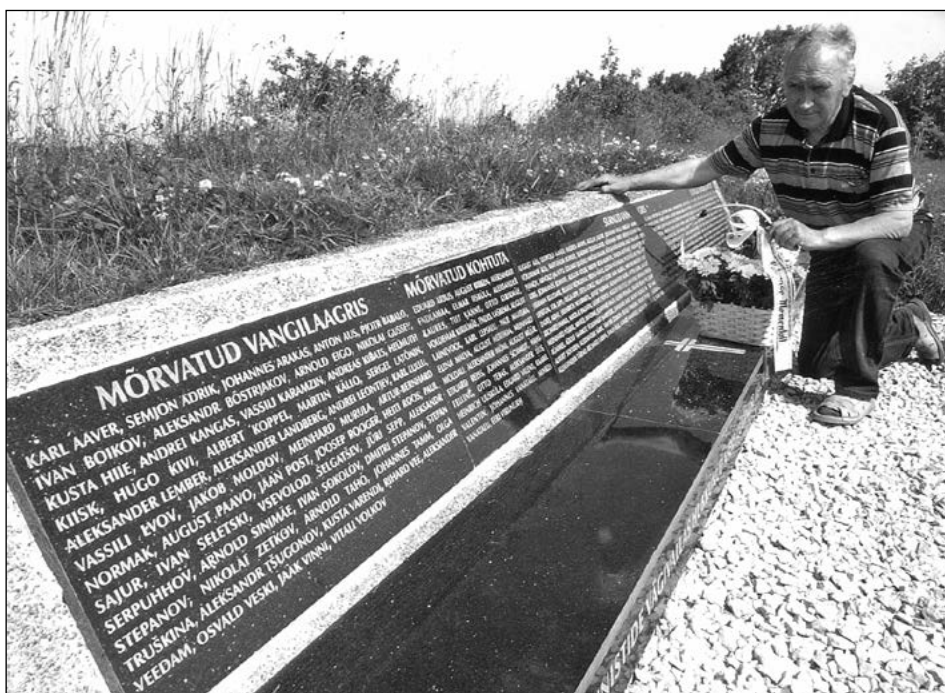
Uno Säätla

Alutaguse Memento esimees

Leinapäeval 14. juunil kogunes Purtse hiiemäe Leinaparki vaid kolmekümne inimese ringis, kuigi Alutaguse “Memento” oli tellinud ka bussi oma keisistest võimalustest marsruudil Jõhvi – Kohtla-Järve – Purtse. Leigus leinapäevasse suhtumises löi välja juba maakonnavõimude tasemel, sest tulemata jäi ka Ida-Virumaa tänane maavanem (vist?) Andres Noormägi või tema esindajagi, kuigi oli tegu ainsa avaliku leinaüritusega maakonnas (v.a. Narva). Tema eelkäija Riho Breivel need minutid aastas ikka leidis.

Eelöeldust koorus küsimus: kas ja kellele on neid mälestuspäevi vaja märtsis ja juunis? Viimasel 22 aastal on neid (võimalustest tulenenud) keiseid leinaüritusi Purtse hiiemäe Leinapargis korraldanud Alutaguse “Memento” organisatsioon, seejuures ainsa maakondliku Memento ühendusena Eestis, kel pole olnud neiks üritusteks maakondlikku ega omavalitsuste toetust.

Kas leinapäevade ürituste korraldamine peaks üldse olema Memento organisatsiooni kohustuseks, nagu see on välja kujunenud Ida-Viru maakonnas? Kui leinapäevi korraldavad üksnes repressseeritud ise, siis jääb neile päevadele külge mitte niivõrd repressioonihvrite

Nimeleinamüür Purtse Leinapargis Aseri, Lüganeuse, Maidla ja Sonda valla ning Kiviõli ja Püssi elanikele, kes hukkusid kommunistide vägivallas

mälestamispäeva kui repressioonihvrite haletsuspäeva silt *à la* tulge ja kuulake, mida kõike me pidime Siberis üle elama. Kuid repressseeritud ei vaja haletsust, sest neid on läbielatud kannatused küllalt karastanud. Represseeritud üksnes soovivad, et tänased ja tulevased põlvkonnad ei unustaks neid eesti rahva valupäevi. Selleks tuleks mälestuspäevi korraldada.

Öeldust tulenevana otsustas allakirjutanu Alutaguse “Memento” esimehena lõpetada edasiste haletsusürituste korraldamise Purtse hiiemäe kommunistide ohvrite Leinapargis. Tulles tagasi möödunud leinapäeva korraldamise juurde, siis seekord seal loobuti tühisõnalistest sõnavõttudest ühe juuniküüditatu mälestuste ettelugemise kasuks.

Juuniküüditamisele pühendatud leinapäev Viljandis

14. juunil meenutati Viljandi Jaani kirikus seitsmekümne kahe aasta eest toimunud juuniküüditamist ja õnnistati sisse Memento Viljandi Ühenduse lipp. Vaatamata vihmale kogunes kirikusse palju rahvast. Enamus kohalolnutest olid eakad, aga ei puudunud ka noorem põlvkond. Oma lippudega seisid auvalves noorkotkad ja kodutütred. Avasõnad ütles Uno Kõresaar. Seejärel toodi sisse Memento Viljandi Ühenduse lipp. Lipu õnnistas sisse Viljandimaa praost Marko Tiitus.

Kuna vihmase jätkus, siis otsustati viia ka algselt represseeritute mälestuskivi juurde kavandatud üritus läbi kirikus. Leinapäeva juhtinud Memento Viljandi Ühenduse asutajaliige Uno Kõresaar rääkis kokkutulnutele isiklikke mälestusi 72 aastat tagasi kodus aset leidnud sündmustest. Samuti oli tal palju meenutada järgnenud kodust kaugel olnud aastatest.

Sõna võtsid ka Viljandi maavalitsuse ja linnavolikogu esindajad. Päeva ilmestas oma esinemisega naiskoor Eha.

Kohalolijate südant puudutasid Veronika Ariva poolt oma luulekogust "Aja jäljed" loetud read...

*on valus mälestus mind saatnud läbi elu
üks painav pärandus mu lapsepõlveteedest
mis nagu keelatud ja haigetegev lelu
ei lähe aastatega tuhvimaks mu meelest*

Leinapäeva lõpetuseks asetati represseeritute mälestuskivi juurde pärjad ja süüdati küünlad.

Lilled mälestuskivi juurde asetab Harry Erm.

Lippu kannab Viljandi ühenduse asutajaliige Uno Kõresaar.

Memento Viljandi Ühenduse juhatuse liikmed.

Saare Maakonna Memento Ühenduse tegevusest

Rein Väli

Saare Maakonna

Memento Ühenduse esimees

Arvatakse, et saarte rahvas on tubli ja aktiivne nii tootmis- kui ka ühiskondlikus tegevuses. Olen ise sündinud ja kasvanud Muhus, väljaarvatud kümme aastat Siberit ja kolmkümmend tööaastat Saaremaal Orissaares. Pane juurde veel mõned aastad õpinguid tehnikumis ja kõrgkoolides, siis ongi ühe muhulase elutegevus kirja pandud. Kuid mitte sellest ei tahaks rääkida, vaid sellest, kuidas on möödunud tänavune aasta Saare Maakonna Memento Ühendusel ja tema liikmeskonnal.

Ühendusel on aastate jooksul kujunenud välja teatud traditsioonid, need on pärit juba aastast 1989. Esimesel aastal tulime lihtsalt kokku, et näha, palju meid on ning kui suur jõud me oleme ja saaksime tulevikus olla. Tolleaegsed emotsioonid olid kõrgel ning tehti vägagi huvitavaid ettepanekuid ja üleskutseid. Ja nüüdseks 24 aastat tagasi püstitatud loosungid kehtivad ka tänapäeval, nagu seegi, et igal aastal 25. märtsil, 14. juunil ja 1. juulil tuleme kokku, tähistame mälestus- ja leinapäevi, arutame oma tegevuskava, lahkame omi ning ühiskonna probleeme. Nii ka tänavu. 25. märtsil koguneme Kuressaare lähedal asuva Kudjape kalmistule 1990. aastal püstitatud ja tänavu renoveeritud mälestusmärgi juurde, kus toimus mälestusmiiting 1949. aastal Siberisse saadetute mälestuseks. Kohal olid maavalitsuse, linnavalitsuse ja kaitseliidu esindajad, kes esinesid sõnavõttudega ning asetasid mälestusmärgile pärjad. Memento Ühenduse poolt esines Uudo Suurtee.

14. juunil leinapäeva tähistasime taas kokkutulekuga Kudjape kalmistul, kus sõna võtsid maavanem Kaido Kaasik, linnapea Mati Mäetalu, kaitseliidu esindaja Jean Teär. Memento Ühenduse nimel esines päevakohase kõnega juhatuse esimees Rein Väli. Samas toimus ka mälestuspalvus ja renoveeritud mälestusmärgi taasõnnistamine õpetaja A. Toplani poolt. Vähepallana mängis trompetist päevakohaseid meloodiaid. Pärast mälestusmiitingut Kudjapel kogunes rahvas bussi, et sõi-

Uuendatud mälestusmärk Kudjapel.

ta meenutushetkeks neisse paikadesse, kust küüditatuid viidi laevade peale ja seal edasi juba Külmale maale. 1. juuli küüditatuile on püstitatud mälestuskivi Roomassaare sadamasse ning märtsi- ja juuniküüditatuile on mälestuskivi üles seatud Jaagarahul, mis asub 42 km kaugusel Kuressaarest. Küllastasime neid mälestuskivisid, asetasime kimbud, lilled, süütasime küünlad ning mälestasime hetkelise seisakuga meist lahkunuid kaaslasid. Sõidust tagasi tulles toimus väikene kehakinnitamine, koosoleku vormis arutelu möödunud ja tuleviku plaanidest.

Need on sellised üritused, mis on muutunud iga-aastaseks traditsiooniks ja ilmselt kestavad ka edaspidi. Teinekord oleme aktiiviga rääkinud, et võiksime neid üritusi korraldada üle aasta või kahe tagant, aga oleme saanud vastuse: korraldajad võivad korraldada nii, kuidas tahavad, aga me käime ikka igal aastal kohal. Peale eelpool nimetatud ürituste võtame osa nii maakonna kui ka vabariiklikest üritustest. Siin võiks ära märkida maakonnas korraldatud metsavendade mälestustahvli avamist Piila kiriku seinale, osavõttu vabandavõitlejate päevast ja osalemist kommunismi- ja natsismiohvritele pühendatud päeval, aga ka riigi poolt korraldatavatel üritustel. Need kõik on sündmused, millega Saare Maakonna Memento Ühendus tegeleb ja millel osaleb. Organisaatsiooni sisetöö, millega kaasneb

Metsavendade mälestustahvel Piila kirikus.

pidev rahaline kitsikus, toimub igapäevaselt, siia kuulub olemasolevate mälestusmärkide hooldamine, Siberi külade kokkutulekute toetamine ja nii edasi, ja nii edasi, aga sellest juba teisel korral.

Ilmus Eesti laste saatuseraamat

*Peep Varju,
Memento Tallinna
Ühendus*

Sihtasutus Valge Raamat andis välja raamatu “Eesti laste küüditamine Venemaale 14. juunil 1941 kui genotsiidi- ja sõjakuritegu.”

Raamat on kokkuvõte ja üldistus nendest uurimistöödest, mis umbes 25 aasta jooksul on Eestis sellel teemal tehtud. Tööd alustas Memento ajaloo-toimkond, jätkas Eesti Represseeritute Registri Büroo Memento Tallinna Ühenduse juures ja koondas kokku Riigikogu juures 1992. a. moodustatud riiklik komisjon ORURK. Eespool nimetatud organisatsioonide suuremahulised uurimistööd nõudsid sedavõrd palju aega, et üldistav kokkuvõte sai trükivalmis 9 aastat pärast riikliku komisjoni töö ametlikku lõpetamist. Töö viis lõpule riikliku komisjoni liikmetest omaalgatuse korras moodustatud sihtasutus Valge Raamat.

Eesti laste saatuseraamatu jaoks on andmeid esitanud sajad genotsiidiohvrid, kellel õnnestus ellu jääda võitluses näljasurmaga karmides sundasumise elutingimustes. Raamatus on kasutatud paljude saatusekaaslaste mälestusi. Mitmed neist jäid Siberi mulda kodumaale jõudmata, kuid sõnum neilt saab teatavaks selle raamatu kaudu. Uurimistööde käigus õnnestus tutvuda juunikäüditamise läbiviimise kõige salajasemate originaaldokumentidega Venemaa arhiivides. Ei varem ega ka nüüd pole olnud mõeldav ligipääs taoliste arhiiviallikatele.

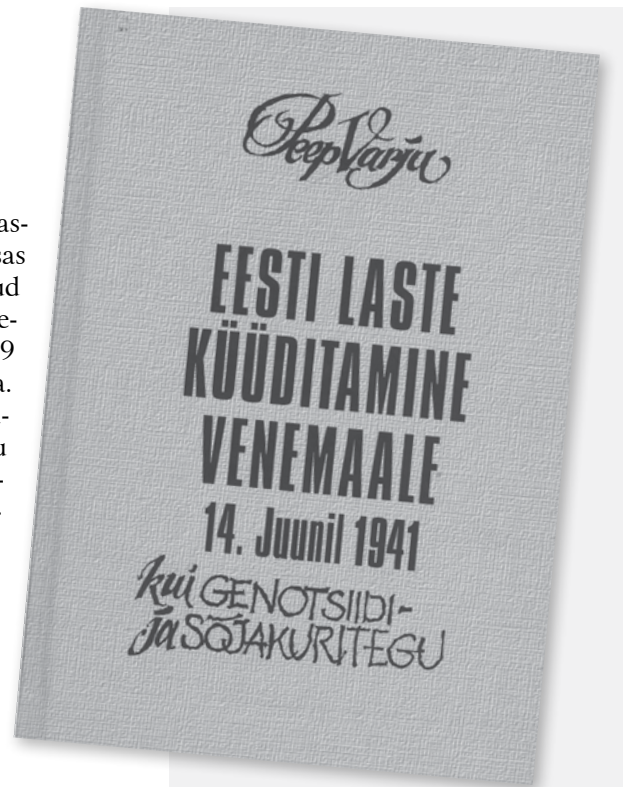
Ellujäänud genotsiidiohvrite tehtud uurimistöö fikseerib vastuvaidlematult kommunistliku Nõukogude Liidu aegumad inimsusevastased kuriteod. Rakendatuna süütute väikelaste hävitamiseks, on need teod eriti põlastusväärased. Käesolev raamat kirjeldab algusest lõpuni kolme Balti riigi, Eesti, Läti ja Leedu rahvusliku eliidi hä-

vitamiseks toimepandud massioperatsiooni. Raamatu lisas 11 on Moskvas koostatud KGB dokument massioperatsiooni läbiviimiseks 39 395 ohvri küüditamisega. See on vaieldamatu dokumentaalne tõestus N. Liidu valitsuse planeeritud genotsiidikuriteost. Lätist ja Eestist esitati Moskvale arvulised lähteandmed hävitamisele ettenähtud inimgruppide kohta 26. mail 1941 ja Leedust 3. juunil 1941.

11 päeva hiljem käivituski üheaegselt ulatuslik hävitustöö kolmes Balti riigis.

Kuni 3-aastaste äraviidud väikelaste saatuse, kaasa arvatud lapseootel emade sundasumisel sünnitatud, on eraldi tabelitena lisatud raamatu lõppu. Iga väikelapse näljasurm sundasumisel on otsene ning vaieldamatu süüdistusakt aegumatus inimsusevastases kuriteos, mille täideviijaks said eesti kommunistid N. Liidust tulnud okupatsioonivägede jt repressiivsete organite juhtimisel. Raamat teeb üldistuse nende 2578 lapse ja alaealise rängast saatusest, kes 14. juuni 1941 massilise vägivalda ohvritena Eestist Venemaale viidi. Laste surmad ja läbielatud kannatused sundasumisel on vaieldamatuks süüdistuseks genotsiidis N. Liidule, kes 17. juunil 1940 okupeeris iseseisva Eesti Vabariigi.

Rahvusvahelises õiguslikus fikseeritud sõjakuritegude ning genotsiidikuritegude hindamiseks on raamatu lisas 9 antud loetelu nendest õigusaktidest. Loetelust selgub, et Eestis okupantide teostatud küüditamine ehk deporteerimine ühendab endas vähemalt viit erinevat sõjakuritegu. Tänapäevani püüab N. Liidu õigusjärglane Vene Föderatsioon eitada toimepandud okupatsiooni ning sellele järgnenud kuritegusid. Tuleme lugejatele veel kord meelde, et Euroopa Inimõiguste Kohus on 17. ja 24. jaanuaril 2006 vastu võtnud kohtuotsused, milles tuvastatakse N. Liidu totalitaarse kommunistliku režiimi ulatuslikud ja süstemaatilised aktsioonid Eesti rahva vastu.

Ühele kannatuste ajal sünninule

Kasva, kannatuste aja poega,
sirgu, vaba homse pärija!
Sinu sünnitund jäi isa toeta,
sinu ema – valu närida.

Kasva kindlaks nagu Viru kallas,
tugevaks kui Pühajärve tamm!
Sortse löö kui Kalev Assamalla
või kui Kuperjanov Paju all!

Sinu isa taoti püssilaega –
see su kohus kätte tasuda!
Sinu emale ei antud aega
eluõnne juurde asuda.

Suureks saades külva kodupõllul
mehemele seemet rasket, hääd!
Siis võid eestlasena kanda õlul
esisvanemate uhket pääd.

*Manivald Karmo
28.3.1953*

Okupatsiooniohvrite mälestuspäev ja Pilistvere memoriaali 25. aastapäev

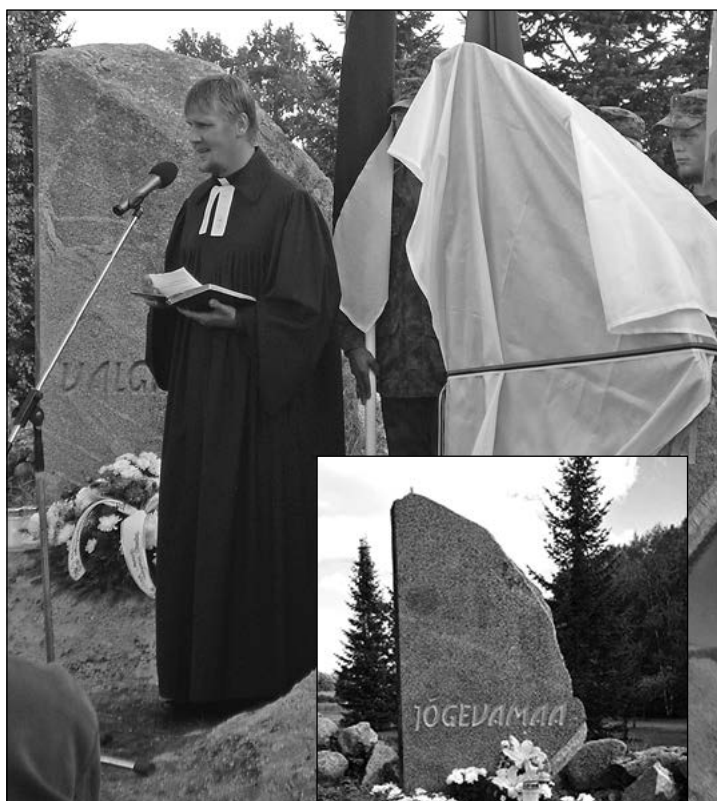
23. augustil mälestasime tavaks saanud kombel Pilistveres okupatsiooniohvriteid, toimus jumalateenistus, kõlasid päevakohased sõnavõtted Ene Ergmalt, Urmas Reinsalult ja teistelt, varasemast innukamalt kasutati vaba mikrofoni. Vestlusring jätkus ühissöömaajal pastoraadi juures. Sündmuse tegi eriliseks see, et täitis 25 aastat Pilistvere mälestuskivide kangrulle alguse panekust.

Üks päev Pilistveres

*Aadu Koll,
Palamuse vallast küüditatu,
represseeritute nimekirjaraamatus Adu Kool*

Lõikuskuu kaunil suvepäeval, 23. augustil käesoleval aastal jõudis Viljandimaale, Kõo valda, Pilistveresse ka MTÜ Jõgevamaa Represseeritud tähistama Kommünismi ja natsismi ohvrite mälestuspäeva. Sündmus oli neile, kes Jõgevamaalt kohale said tulla, kellel oli aega ja tervist, eriline.

Viimaks sai teoks Jõgevamaalt represseerituile mälestuskivi paigaldamine Pilistvere Kommunistliku Genotsiidiohvrite Memoriaali. Jõgevamaa rahvas jäädvustas sündmuse ühisele fotole mälestuskivi taustal enne tähtsündmuse ametlikku avamist. Rahvast tuli kokku arvukalt: said kokku saatusekaaslased, muidu tuttavad. Jututeemad jõudsid lõpuks ikka nendesse kaugetesse aegadesse, millal kehtestati punavõim ja algas vägivald meie vabaduse välja võidelnud, kuid käest libisema lasknud rahva suhtes. Need sündmused said alguse kohe pärast punavõimu saabumist ja jätkusid peale II Maailmasõja lõppemist. Vähe oli neid peresid, kelle sugulasi või tuttavaid toimunu ei puudutanud. Ohvriks langenud perede saatuse oli erinev, eriti raskeks kujunes see neile, kus pered lahutati: naised koos alaealiste või lausa imikueas lastega pidid võõrkeelses, vahel veel vaenulikus keskkonnas toime tulema. Ei olnud kerge võõrsile viiduil, mitte sugugi lihtsam imede läbi kodumaale jäänuil. Inimohvrite hulka ja kannatuste koormat jäi meenutama Jõgevamaa Represseerituile kaunilt kujundatud mälestuskivi. Koduteel olid inimesed väga rahul korraldatud päevaga: nii mõnigi oli Pilistveres esmakordselt. Pilistveres seni tehtud töö väärib austust, tunnustamist ja mõtteis oleva realiseerimist. Tänu sõnad kuuluvad veel eraldi MTÜ Jõgevamaa Represseeritute juhatusel, kelle visa tööna sai mälestuskivi paigaldamine reaalsuseks.

Jõgevamaa represseeritute mälestuskivi avamisel kõneleb Pilistvere kirikuõpetaja Hermann Kalmus.

Jõgevamaa mementolased Pilistveres.

Nõukogude repressioonidest, väärrikusest

Kuno Raude ettekanne 23. augustil 2013 Pülistveres

Head inimesed! Armsad saatusekaaslased! Täna sel päeval on kohane pöörata pilgud möödunud aegadesse. Saksamaa ja NSV Liidu vahel 23. augustil 1939 sõlmitud mittekallaletungilepingu e. MRP salajasest lisaprotokollist: "Territoriaal-poliitilise ümberkorralduse puhul Balti riikidele (Soome, Eesti, Läti, Leedu) kuuluvatel aladel tähistab Leedu põhjapiir ühtlasi Saksamaa ja NSVL huvifääride piiri." Kaks suurriiki olid määranud Poola, Leedu, Läti, Eesti ja Soome edasise saatuse. Veelgi enam – kogu Euroopa saatuse pikkadeks aastakümneteks. Sealte meie hädad algasid.

Peale Poola ühist alistamist teatas Stalin 25. septembril 1939 Saksa saadikule Schulenburgile: "Kui sakslased sellele nõustuvad, siis asub NSV Liit otsekoheselt, kooskõlas 23. augustil sõlmitud protokolliga, reguleerima Balti riikide probleemi ja ootab seejuures Saksa valitsuse täielikku toetust." Järgnesid alandavad läbirääkimised sõjaväebaaside rajamiseks Eestis, kes Rahvaste Liidu liikmena oli suhetes sõjaka naabriga jäetud üksinda. Vastata tuli küsimusele: "Kas sõda NSV Liiduga või alistumine?" Tollase Riigikogu seisukoht: "Jõuähvarduse rängal survele tuleb nõustuda NSV Liidu ettepanekutega" baaside loomiseks Eestis, kuhu viivitamatult marssis 25 000 punaarmee. See järeleandmine läks Eesti rahvale kalliks maksma.

Tollased riigiisad uskusid, et venelased ei sekku Eesti siseasjadesse. President Päts 28. septembril 1939 Kremli allakirjutatud vastastikuse abistamise pakti kohta: "See leping on üheks väljapaistvamaks katseks korraldada rahuliku koostöö teel kahe rahva vajaduste keerd-sõlmi." Niiivne lootus! Noorpoliitikutep raportid edusammudest Tartu rahuga kehtestatud Eesti-Vene piiri läbirääkimistep tulemuste kohta on veelgi alandavamad, vääritudam kui meie esivanemate järeleandmised kahuritorude ees möödunud sajandil. Paralleelid on silmaga nähtavad. Eesti-Vene piiri, e. Põhiseaduse § 122 muutmiseks peab Riigikogu liikmetel olema rahva e. teie mandaat, mida neil praegu ei ole!

Ei olnud veel Eestimaa pinnale astunud vene sõduri saabas, kui 11. oktoobril 1939 nägi ilmavalgust NKVD (Ivan Serov) käskkiri nr. 001223 Leedu, Läti ja Eesti elanike küüditamise kohta! Talvesõja tulemused ja Poola annekteerimine avasid tee MRP-s ettenähtud Baltimaa-

de okupeerimiseks. Veel enne MRP ning vastastikuse abistamise pakti allakirjutamist koondati Eesti ja Läti piirile 435 000 meest, 8 000 kahurit, 3 052 tanki, 2 601 lennukit. Eestil oli vastu panna 115 000 sõjaliselt väljaõpetatud meest, 450 kahurit, 58 tanki ja soomusmasinat, 70 lennukit. Ja lahkkelid Balti riikide ühisel kaitse organiseerimisel sissetungija vastu!

16. juunil 1940 said Punaarmee väeosad käsu tungida Eesti ja Läti territooriumile. 17. juunil 1940 kell 15.00 kirjutas Johann Laidoner alla NSV Liidu ultimaatumile nõudmistele. Pange tähele! 10 tundi enne seda marssis Eestisse täiendavalt 12 punadiviisi. Kell 13.15 oli Tallinn vene vägede käes. Juunis 1940 moodustati okupeeritud Balti riikides eestlaste, lätlaste ja leedulaste kaasabil nn. "rahvavalitsused". Hävitustöö korraldamiseks loodi repressiivorganite võrgustik. Repressioonide ohvrina hukkus Eestis 10 riigipead, 68 Riigikogu liiget, 65 ministrit pääses repressioonidest vaid 3. 30.07.1940 küüditati koos perega Venemaale ka Konstantin Päts. Johann Laidoner veelgi varem. 14.06.1941 küüditati Eestist Venemaale 9 267 inimest. Nõukogude repressioonide tagajärjel kaotas Eesti enne sõda 48 000 inimest! Heleroosa unistus "koostööst kahe rahva vahel" oli purunenud. Enesekaitseks punase terrori vastu sündis metsavendlus e. Suvesõda.

Kuidas suhtusid Baltikumis toimuvasse teised Euroopa suurriigid? Winston Churchill: "NSV Liit pidi väevõimuga ja pettusega okupeerima Balti riigid ja suure osa Poolast, enne kui neid rünnatakse. Ehkki nende poliitika oli kalk, oli see antud hetkel äärmiselt realistlik." Saksamaa asus seisukohale, et Baltimaa sündmused puudutavad vaid Venemaad ja Balti riike. Ülejäänud lääneriigid vaatasid osavõtmatult pealt, kui Balti riigid, Rahvasteliidu liikmed, kaotasid oma iseseisvuse. Viie aasta tagune sõda üksi jäetud Gruusias ning Eesti idapiiritaguste alade loovutamiskatsed Venemaale tõendavad Lääneriikide hoiakute kordumise võimalikkust tänapäeval.

Soome ajaloolase Martti Turtola hinnang meie juhtide tegevusele 1939. aastal: "Konstantin Päts ei püüdnud kordagi vastu seista idanaabri nõuetele, ta tegi kõike nii, nagu seda tahtis Stalin. Eesti väeosade võitlustahet ja soovi kaitsta oma seaduslikke õigusi ei purustanud mitte Punaarmee, vaid eesti ohvitserid ning riigi juhtkond eesotsas K.Pätsi ja J.Laidoneriga, kes ei teinud ühtegi liigutust Eesti

kaitsemiseks. Need mehed nõustusid Eesti okupatsiooniga ja relvade loovutamiseiga venelastele. Päts ei esitanud isegi mitte formaalselt protesti Eesti okupeerimise, aga samuti baaside lepingu rikkumise vastu." Karmid sõnad. Konstantin Päts allkirjastas Eesti riiklust hävitavad ebaseaduslikud dokumendid, Johann Laidoner käskis kaitseliitlastel 48 tunni jooksul loovutada relvad Eesti okupeerijatele. Kui Laidoner oli oma töö teinud, vabastas Päts ta 22.06.1940 ametist! Mis veelgi kohutavam, Päts kinnitas oma allkirjaga ametisse Moskva poolt nimetatud Varesse valitsuse. Kas ajalugu võib korduda?

22.06.1941 algas Saksamaa ennetava löögiga Venemaa pihta endiste sõprade vahel sõda. Venemaa eesmärgiks maailmarevolutsioon, e. kogu maailma bolševiseerimine, Saksamaa taotluseks endiste riigipiiride taastamine, Suur-Saksamaa loomine. Okupeeritud rahvana haarati eestlased paratamatult suurriikidevahelisse konflikti. Nad võitlesid nii Punaarmee kui ka Wehrmachti, Relva-SS'i ja Omakaitse koosseisus. Vähemalt 10 440 Punaarmeesse mobiliseeritud 33 000-st mehest surid Venemaal orjasurma. Saksa armees nägid eestlased ainsat võimalust ühiseks vastuseismiseks Eesti taasokupeerimisele, uutele repressioonidele. 70 000 eesti meest lootis, et sobival hetkel õnnestub taastada Eesti riiklik iseseisvus. Just tänu nendele meestele jäi rinne Eestis püsima üheksaks kuuks, kergendades soomlaste olukorda Jätkusõjas, võimaldades 80 000 eestlasel põgeneda välismaale. Eestit kaitstes langes üle 20 000 mehe, kelle nimed ei ole leidnud väärilist jäädvustamist peamisel lahingutandril, Sinimägedes, tänaseni. Minul on häbi.

Atlandi Hartale ja ennastohverdavale võitlusele vaatamata meid reedeti. Veel enne sõja lõppu (1943) määrasid Stalin, Roosevelt ja Churchill Teheranis tulevase maailma, kaasaarvatud Eesti, saatuse. USA ja Suurbritannia nõustusid Stalini nõudega tunnustada Nõukogude Liitu 1941. aasta piirides. Stalin oli saavutanud Balti riikide, Poola ja osaliselt Rumeenia (Moldaavia) okupatsiooni ning sellele eelnenud ja järgnenud repressioonide tunnustamise USA ja Suurbritannia poolt! On ehk maailmas midagi muutunud? Alles see oli (2010), kui presidentid Obama ja Medvedev igatsesid Elbel taga sõjaaega, mil jagati maailma mõjusfääre ning müüdi maha riike ja rahvaid.

Miks ma räägin nii pikalt möödunud sõjast? Aga sellepärast, et just II maailmasõda kujundas meie tuleviku, et Lääne silme all nõukogude terror jätkus: kodumaa kaitsel sõdinud mehed ja nende meeste perekonnad kas lasti maha, pandi vangi (75 000 inimest) või küüditati.

25.03.1949 viidi vägivaldselt Siberisse 20 702 inimest. Üle 90 % küüditatutest olid tapetud või arreteeritud sõjameeste perekonnaliikmed. Paljud nende seast jäid igaveseks Siberi mulda. Nende hulgas minu vanaema, tavaline taluperenaine Marie Kello. Märtsis 1950 toimunud EKP VIII pleenumil kuulutati suurem osa vanema põlve haritlastest kodanlikeks natsionalistideks. Trellide taha sattusid arstid, kirjanikud, heliloojad, kooliõpetajad, teadlased, vaimulikud, insenerid, inimesed, kes olid truuks jäänud rahvuslikule vaimule. Viimane suurem repressioonide laine pandi toime aastatel 1950-1951, mil vahistati u. 4 555 inimest. Eestimaa koloniseerimise tulemusena muutus etniline koosseis: 1944 oli riigis eestlasi 95%, 1989 - 61,5 %.

Sõjas kaotajate poolt toimepandud kuriteod mõisteti Nürnbergis võitjate poolt hukka, süüdlasi karistati. Võitjate, Venemaa ja tema lääneliitlaste kuritegude üle ei ole kohut mõistetud tänase päevani. Siit sügavad vastuolud sõja ajaloo ja sõja tagajärjede hindamisel.

Miks meid küüditati? Aga sellepärast, et pärinesime perekondadest, kelle perekonnapead olid täis otsustavust seista vastu Eesti bolševiseerimisele, kelle eesmärk oli taastada 1944. aastal Eesti riiklik iseseisvus. Või sellepärast, et meie isad ja vanaisad olid arukad ja töökad peremehed, kes oma pere kõrval suutsid toita kogu eesti rahvast, kuid kelles nähti nõukogude korra vastaseid ning seega kuulusid nad hävitamisele. Kõige häbiväärsem toimunu puhul oli see, et repressioonide vahetuteks teostajateks olid väarikuse kaotanud kohalikud inimesed, kelle hulgas oli nii juhuslikke kaasajooksikuid kui ka uue režiimi veendunud toetajaid. Tagant tõukamas auahnus ja võimuiha, kadetus ning alaväärsuskompleks. Nende inimeste kaasabil murdis NKVD rahva enamuse vastupanu kolhooside loomisele, tehti lõpp metsavendlusele, avati tee nõukogude korra kindlustamisele Eestis.

20. sajandi genotsiidi läbi kaotas Eesti 17,5% rahvaarvust, mis näiteks USA-le oleks tähendanud 22,4 ja Saksamaale 13,7 miljonit inimest. Üheksa kümnendiku ulatuses oli selles süüdlaseks nõukogude võim, ühe kümnendiku ulatuses saksa okupandid. Vaid meie endi hoolimatuse tõttu ei kõla meie kallal toimepandud genotsiidi maailmas samaväärselt holokaustiga. Olgu kõigile ühemõtteliselt selge: mobilisatsioonid ja küüditamised olid ja

on aegumatud inimsusvastased kuriteod. 1968. aastast kehtiva ÜRO aegumatuskonventsiooni kohaselt on inimsusevastased ja sõjakuriteod karistatavad alati, sõltumata nende toimepanemise ajast. Eesti ratifitseeris selle konventsiooni 26.09.1991, kuid mingeid tulemusi ratifitseerimine ei ole siiani kaasa toonud!? See on Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse tegemata töö. Meie esindajatel Riigikogus on kohustus oma tegematajätised, kaasarvatud 10 aasta taguse represseeritute seaduse täiendamine, heastada, aga mitte tegeleda vanaisade poolt kättevõidetud Tartu rahu tingimuste revideerimisega.

Head saatusekaaslased! Möödunud sõda tõi meile 3 aastat kestnud saksa ja 47 aastat kestnud nõukogude okupatsiooni. Eriti rängaks kujunes nõukogude vanglatesse ja asumisele sattunud inimeste saatus. Kuid tänu sellele, et oli säilinud põlvkondade side Eesti Vabadussõjast ja II Maailmasõjast osavõtnutega, et meie seas elas kümneid tuhandeid julgeid, haritud ja isamaale ustavaid inimesi, jäi kestma rahva lootus elada kunagi jälle vabana. Oskasime ja oskame hinnata vabadust enam kui ei keegi teine! Ja see aeg saabus. Saabus 1991. aastal, milles olid suured teened paavst Johannes Paulus II-l, Ronald Wilson Reaganil ja Boris Jeltsinil, kelle bareljeef avati eile Tallinnas. Reagani mälestuse jäädvustamise ettepanekule järgnes 2011. aastal Tallinna linnavalitsuse ühemõtteline seisukoht: "Auvõla tasumine president Ronald Reaganile on eelkõige Eesti Vabariigi au, väarikuse ja enesest lugupidamise küsimus", mida Toompea ei ole vaidlustanud ega ka omaks võtnud.

Oleme ligemale 22 aastat korraldanud oma elu nii nagu oskame. Osa elanikkonnast elab jõukamalt kui kunagi varem. Ülimat rõõmu teeb teadmine, et koos Poola, Läti ja Leeduga oleme NATO liikmed. Nüüd ei seisa Läänemere rahvad kurjuse vastu enam üksinda, vaid koos maailma võimsaima sõjalise organisatsiooniga. Lootkem, et meid ei reedeta enam mitte kunagi, et eesolev aeg annab Eestile soodsamad võimalused rahvusvahelisest õigusest tulenevate võimaluste kasutamiseks, jätkuks vaid noorpoliitikutel enam väarikust, julgust, riigimeheliikust. Sest teist kodu ei ole meile antud.

Jätkuks julgust ligemale pooltel valimisõiguslikel kodanikel, kes ei ole rahul negatiivsete suundumustega Eesti elu korraldamisel. Ei saa olla rahvusriiki põlisrahvata. Oleme rahu tingimustes kaotanud veerand miljonit inimest, e. 16,67 % rahva arvust! Järjekorras on kontrolljoonetagused 14 valda! Meie rikkused on võorkapitali käes. Ei saa leppida töötuse, tõrjutuse ja vohava vaesusega, mille põh-

juste likvideerimine on soovi korral jõukohane koalitsioonierakondadele. Kaovad arstid, õpetajad, koolid, päästjad, külad, postkontorid, jätkuvalt laguneb maaelu. Inimesed on jäetud oma muredega üksinda. Paljudel, väga paljudel Eesti kodanikel ei ole valikuvõimalust oma ja riigi elu korraldamisel. Saame oksa, millel istume. Kas Eesti on vaba riik Põhiseaduse tähenduses? Kas Eestit juhivad oma rahva ees täit vastutust kandvad inimesed? Kas rahvas teab, mida kujunenud olukorras teha või millele – peale kodumaalt lahkumise – loota? Meil kõigil tuleb nendele ja paljudele teistele küsimustele leida ausad vastused enne, kui anname oma hääle KOV, EP ja RK valimistel. Kas me soovime muutusi? Jah! Me vajame uusi arengusihte, uut elukvaliteeti kõikidele Eesti inimestele.

Lõpetuseks. Igavikku on kadunud kaks represseeritute põlvkonda. Oleme kolmandad. Pöördun kõikide Memento Liidu liikmesorganisatsioonide ja nende esindajate poole Riigikogus ning Vabariigi Valitsuses palvega jäädvustada igas Eestimaa vallas sealt küüditatud või vangi mõistetud Eesti kodanike nimed. Paiknegu mälestustahvlid kihelkonnakirikutes, raudteejaamades, endiste vallamajade asukohtades, maakondade keskustes. Uskuge, kui meie seda ei tee, ei tee seda peale meid mitte keegi.

Ärge jääge kõrvaltvaatajateks siis, kui on vajalik teie otsustav sekkumine meid kõiki puudutavatesse sündmustesse Eestis, EL-s, maailmas. Kadugu ükskõiksus! Meie olemegi riigivõim!

28. septembril tähistasime Estonia kontserdisaalis 25 aasta möödumist Eesti Rahvusliku Sõltumatus Partei sündist. Tunne Kelami sõnul oli see ajalooline läbimurre kommunistliku ainupartei võimustuseliste rahvuslike jõudude ühine saavutus, mille üle võime kõik uhkust tunda.

Konverentsil võtsid sõna Urmas Reinsalu, Tunne Kelam, Gunnar Hökmark (Rootsist), Ülle Madise, Lagle Parek, Marju Lauristin, Heilir-Valdor Seeder, Paul-Eerik Rummo, Alejo Vidal-Quadras, Marek Tamm, Mart Raukas, Ari Vatanen ja Eerik-Niiles Kross.

Urmas Reinsalu kõne ERSP 25. aastapäeva konverentsil

I osa

Head sõbrad, läinud sügisel meenutasime siin kontserdisaalis Mart Laari valitsuse 20. aastat. Laari valitsuse aade rajanes Eesti Kongressil. Eesti Kongressi sihi sõnastas ERSP. Praegu on paar nädalat valimisteni. Aga asi, millest ma siin ei räägi, on päevapoliitika. Ma ei räägi ERSP-st ka erakondlikust vaatenurgast. Olgugi, et meie erakonna sünnipäevana tähistame 20. augustit. Sest see pisendaks ERSP tähendust ja saavutust eesti rahva ajaloos. ERSP on kogu eesti rahva ühine pärand. Ja kogu kaasaegse Eesti erakonnapoliitika läte, ükskõik mis positsioonidel parteid konkreetsetes küsimustes täna ka ei oleks. ERSP väärtus seisnes kahes põhimõttelises asjas, nagu on Tunne Kelam sõnastanud. Esiteks, selge alternatiivkomparteile ja selle moraalse õiguse välistamine suunata Eesti tulevikku. Ja teiseks, iseseisva rahvusriikluse kompromissitu nõue kui credo. Kui credo on paigas, on võimalik lahendada muid küsimusi. Nii sedastaski ERSP Asutava Kogu deklaratsioon. Tsiteerin:

“Eestimaa probleemid on lahendatavad vaid eeldusel, et meil taastub kindlustunne home päeva suhtes, lootus ja usk. Seda saab meile anda vaid iseseisvus. Poliitilise iseseisvuse taastamine ei ole ainult eesmärk omaette, see on ka eeldus kõigi muude probleemide lahendamiseks tulevikus. Iseseisvuse nõue ei ole äärmuslus, see on kõige realistlikum, kainem ja illusioonivabam tee meie muredest ja hädadest ülesaamiseks.”

ERSP andis eesti rahvale julguse. Ja

ta andis tõe. Poliitikat püütakse paljuski kujundada kui huvide küünulist võitlust. Vahel võib see nii näida ja olla, kuid see on pinnavirvendus. Poliitika, eriti murrangulistel päevadel on võitlus hea ja kurja vahel. Võitlus pimeduse ja valguse vahel. Ja seda ka iga inimese sisemuses.

Millised tunded olid teis, head ERSP asutajad, 25 aastat tagasi, seda teate vaid teie. Mida see tähendas toonastel päevadel ja milliste tunnetega te meenutate olut täna.

Mina olen noor mees. Mulle olid liigutavad Jaak Valge meenutused. Ta sedastab ERSP kogumikus: isiklikul tasandil meenuvad aga ERSP aastad paljudelle meist kui elu kõige kaunimad. Valge jätkab: ülevus ja vaimustus ongi see, mis omaaegseid mälestusi kõige enam iseloomustab. Kaja Tullus kirjutab: mina andsin oma südame ERSPle ega võta seda kunagi tagasi. Pilve-Elvi Kuum: ERSP aeg oli kõige ilusam aeg. Helju Kalam: see on eriline jõud, mis ersp-lasi kokku hoiab. Mati Kiirend kirjutab aga Kalju Ojast: „kuid ta andis selles poliitilises rollis endast maksimumi nendel õnnelikel revolutsioonilistel ja leegitsevatel aastatel, mil ta esines oma kodumaa vabaduse hüvanguks. Ta oli sellest alati unistanud, ta oli end kogu elu selleks ette valmistanud ja ta säras veel viis aastat“. Lennart Meri on öelnud, et õnn on see, kui inimese tunneb ära oma elu kauneima hetke, kui see hetk käes on.

18. augustil sel aastal olime Pilstveres kivikangru juures ja pärast kirikus. Seal kõnelesime ka okupatsioonija ku-

ritegudest. Suurim okupatsioonikuritegu meie rahva vastu oli meie väärtussüsteemi nihestamine. Rein Taagepera on öelnud, et kui poleks olnud okupatsiooniga, oleksime oma väärtushoiakutelt täna nagu soomlased. Mure eesti rahva vaimse uuestisünni pärast oli ERSP selge juhtmõte.

Selle leiame ERSP Asutava Kogu deklaratsiooni lõpust: „Sõltumatus algab meist endist, peame kõigepealt iseendid sisemiselt vabastama ja ühinema. Meie rahva õigluse ja vabadusejanu saab head ja püsivat vilja kanda üksnes juhul, kui see ettevõtmine juurdub ajalikke piire ületavates väärtustes ja tõdedes.“ See on küsimus meile, tänasele Eestit teostavale põlvkonnale. Millisena kujutame ette inimese elu ja tema ülesannet siin maailmas. Kas vaid oma olmeliste naudingute maksimeerimises. Või on elu ülesanded avaramad. Ene- seteostus, surematus läbi järeletulijate, oma kohuse täitmine eellaste ja järglaste ees. Inimeseks olemine ei ole vaid olemise asi. Iseseisev mees ja naine on oma saatuse peremees. Ta suudab oma valikute eest vastutada. Oma lähedaste eest vastutada. Oma maa eest vastutada. Ja ta ei jookse selle vastutuse eest põsasse.

Niisiis julgus ja vastutustunne. 25. aastat tagasi andsite te eesti rahvale tagasi julguse ennast teostada ja andsite ka vastutustundliku mooduse. Ja see moodus oli demokraatlik ideede võistlus läbi erakonnapoliitika. Ameeriklased kasutavad veidi pidulikult sõnapaari „asutavad isad“.

Järg lk 12

Urmas Reinsalu kõne ERSP 25. aastapäeva konverentsil

I osa

Algus lk 11

Te olite meie kaasaegse poliitilise diskursuse asutavad isad ja emad. Täna noor põlvkond on teie käest saanud selle riigi, mida hoida ja anda edasi oma lastele. Vardo Rumessen mõtestas 1992. aasta valimiskampaanias lühendit ERSP: eesti rahvas saab peremeheks. Seda me täna oleme. Kuid me oleme väike rahvas ja maailm ei ole lihtne asi. Jossif Brodski on öelnud, et me võime elada vanglas või maailmas täis ohte. Paljuski püütakse avalikus arutelus meie rahvast taandada projektirahvaks. EL ja NATO on käes. Mis siis nüüd, ringutatakse käsi. Nii keruvad loosungid. Joome poole vähem või ratsa rikkaks. Või teisalt püütakse meid teha mugavusriigiks. Kõik on juba käes, nüüd pole muud kui tänase elujärje alusel olla ja kogu lugu. Ma ei ole kummagi käsitlusega nõus.

Nii nagu inimese elu ei ole projekt,

ei saa seda olla riigirahva eneseteostus. Inimene tahab elada edasi oma keeles, kultuuris, järglases, fotodel pildialbumis. See on loomulik. Ja iga rahvas tahab kesta üle aegade, püüelda surematust. Rahva kestmine ongi meie kõige suurem tänapäevane ülesanne, sest see on ajatu eesmärk. Seda sihti kannavad vabaduse kaitsmine julgeoleku mõttes, rahva arvuline kestmine, rahva vaimne elujõud, rahva jõukus eneseteostuseks.

Kuid selle eesmärgi vääriline tuleb suuta olla. Julgeda suuri sihte seada, mitte blasseeduda vaid loosungiks. Mitte ei saa või olud ei võimalda, vaid kuidas olla oludest suurem. Ja mitte olla väiklane, sest kui oleme väiklased, siis oleme kääbused ajaloos. Niisiis, põhiküsimus on, kuidas teha Eestit vaimult ja jõult suuremaks ja kuidas Eesti laev on ajaloo voolus kindlam. Ja torm on tulemas: see on ja ei ole vaid statistiline tõenäosus. Kui vaatame maailmas tagasi üheksakümnendatele, siis Eestis oli see

pöörane üleminekuaja rodeo, kuid tagasi vaates maailmas stabiilsuse aeg. Ajalugu ei ole lõppenud. Kui teaksime tulevikku, siis ei oleks olevikul mõtet. Kuidas oleks rahva kestmine, maa peremeheks olemine paremini tagatud ühe inimpõlve pärast kui täna? Et meid oleks arvuliselt rohkem, et saaksime oma töö vilju paremini kasutada, et oleksime rahvana tublimad. Poliitilised lubadused ei ole tuleviku ehitamise selgroog. Tõde on. Ja tõde peab rajanema avameelsel ohtude ja võimaluste analüüsil. 25 aasta eest olid ohud selged. Rahva säilimine oli noatera peal. ERSP ei lubanud mitte midagi oma asutavas deklaratsioonis. Ta kõneles sellest, et rahvas peab ennast teostama, sest me peame olema oma mineviku väärilised. Nende meeste ja naiste väärilised, kes riigi löid.

Ülesanne tänasele noorele omariiklust teostavale põlvkonnale ongi aus kahekõne meie võimaluste ja ohtude üle.

Rahvuslik sõltumatus kui lummas unistus

Iga rahvus vajab iseseisvust, et täita loomupärane tarve olla vaba. Estonia Kontserdisaali lava oli 28. septembril imepäraselt kujundatud. Oleks tahtnud astuda lavale ja sinna jääda. Midagi unistusetaolist toimus 25 aastat tagasi, kui asutati Rahvusliku Sõltumatuse Partei.

Aastatega on meie igapäevane elus olnud nii päikest kui tormi, oleme armastanud ja meid on reedetud. Siiski on suur õnn, et Estonia saal ühendas laupäeval paljusid aateinimesi. Põhiline teema keerles erakondade ja vabakundade vajalikkuse üle. Vabadusvõitleja Lagle Parek oma tundliku hinge laadi ja armastusega noorte vastu andis lootusrikka tulevikupildi.

Kummastav oli laval näha pragmaatik Marju Lauristini, kelle veendumuse kohaselt polegi rahvast olemas, sest iga inimene kannab omi mõtteid ja soove.

Ei tahagi enam kommuniste näha, olgu nad nüüd siis sinised või valged. Ükski ennast looriga katnud kommunist ega KGB-lane pole andeks palunud genotsiidi eest, mida nad oma rahva vastu on korda saatnud. Seepärast mõjus imekaunis rahvuslikes värvides lavakujundus nii rahustavalt ja samas lootust andvalt.

Vabadusest kallimat ei ole.

Anne Eenpalu

Puhtad pihud

*Mitte meie oma tasu
Ärgu sõlmigu meid nüüd:
Isamaa, kuid s i n u kasu
Olgu meie elu püüd!*

*Mitte uhkusetega ohi,
Mitte kiidetuste köis:
S u l l e saagu kalju põhi,
Sulle meie elu õis!*

*Kanged sambad kandku maja,
Vennad! Taganegu nõrk!
Isamaale mehi vaja,
Kellel vihaks võera võrk.*

*Ärgu iial kehitagu
Vale meie lipulla!
Puhtad pihud ehitagu
Sinu altart, isamaa!*

*Lydia Koidula
1881*

Eesti Memento Liit õnnitleb Okupatsioonide Muuseumi 10. sünnipäeva puhul!

Avaldame katkendi Leo Õispuu sõnavõtust sünnipäeva tähistamisel 8. juulil 2013.

“Nurgakivi asetamise tseremoonial, 22. oktoobril 2002 olin siin all vundamendi-augus koos oma kolleegiga Tallinna Tehnikaülikoolist ja korp! Vironia Vilistlaskogu kaaslasega, dotsent Aadu Ritsoga. Aadu oli Olga Ritso-Kistleri neli aastat vanem vend. Aadu oli minule varem korduvalt rääkinud nende elu, täpsemini õe Olli ehk Olga ellujäämise seisukohast kõige ohtlikumast perioodist. Aadlisoost ema oli surnud. Sõjaväearstist isa areteeriti 1922, kuna tegeles Kiievis ja Moskvas Venemaa eestlaskonna juhtimisega ning eestlaste opteerumisega. Isa saadeti 10 aastaks Siberi vangilaagritesse. 3-aastane õde Olga ja 7-aastane vend Aadu elasid 1922. aastal pool aastat lähedasteta Moskvas KGB järelvalve all. Neid ähvardas näljasurm, Venemaa lastekodudesse kadumine ning jäädav venestamine. Aadu kirjutas Eestisse. Isa vend Juhan tõi orvuks jäänud lapsed poolametlikult Eestisse, Viljandimaale. Tänu venna, onu, sugulaste, kasuvanemate Ollide tegevusele ja õnnestunud põgenemisele välismaale 1944. a. kasvas Olga Ritsost haritud, energiline ja jõukas eestlane. Koos insenerist abikaasa hr Kistleriga organiseerisid ja kinkisid nad Eestile Okupatsioonide Muuseumi. Suur tänu neile!”

Okupatsioonide Muuseumi uudiseid

dr Jean-Loup Rousselot
Marika Alver

Okupatsioonide Muuseumis avatakse oktoobris ja novembris kaks huvitavat välisnäitust ning toimub filminädal, mis on pühendatud vastupanuliikumistele erinevates maades.

6. oktoobrist on Okupatsioonide Muuseumis üleval näitus “Boris Vildé ja prantsuse vastupanuliikumine”.

Kireva elulooga etnoloog ja keeleteadlane Boris Vildé (pildil) on tuntud kuju prantsuse vastupanuliikumises. Teda peavad oma rahvuskangelaseks nii prantslased kui venelased, samas oli Vildé’l oluline side ka Eestiga. Nimelt kolis 1908. aastal Venemaal sündinud Vildé 1919. aastal emaga Tartusse, kus ta lõpetas keskkooli ning õppis ülikoolis kaks aastat keemiat. 1932. aastal emigreerus Vildé Prantsusmaale, kus jätkas oma õpingud Sorbonne’i ülikoolis lingvistika ja etnograafia erialal ning asus tööle etnograafia muuseumisse Pariisis (Musée de l’Homme). Etnoloogina käis Vildé muuhulgas välitöödel ka Setumaa.

1940. aastal, kui Natsi-Saksamaa oli okupeerinud Prantsusmaa, moodustas ta oma muuseumis natsivastase rakukese, mis oli esimene selletaoline struktureeritud vastupanu Prantsusmaa territooriumil. Vildé moodustatud vastupanurakuke hakkas välja andma ajalehte “Résistance”, millesse koondati natsi- ja kollaborantide vastaseid uudiseid Ameerika ja Inglise ringhäälingust. Selle ajalehe järgi sai kogu prantsuse vastupanuliikumine oma nime — Résistance.

Näitus annab ülevaate Boris Vildé elust, tema tegevusest nii etnoloogi kui prantsuse vastupanuliikumise algataja-

na, aga ka tema liiga varajasest surmast. Näitus on koostanud Tatiana Fougald (Muséum National d’Histoire Naturelle ja Musée de l’Homme) ning see jõuab Okupatsioonide Muuseumisse koostöös Prantsuse Instituudiga Eestis.

Näitus jääb avatuks 13. jaanuarini 2014. a.

Koostöös Läti, Taani, Prantsuse ja Korea saatkondadega toimuvad muuseumis 23.–25. oktoobril filmipäevad, mis on pühendatud vastupanuliikumistele erinevates maades. Linastuste täpsem ajakava on muuseumi kodulehel www.okupatsioon.ee

12. novembril avatakse Okupatsioonide Muuseumis näitus “Kirjad Salale: ühe noore naise elu natsi töölaagrites”. 1991. aastal, kui 67-aastane Sala Garncarz-Kirschner valmistus kolmekordse arteriisunteerimisega südameoperatsiooniks, avas ta valusa peatüki oma minevikust. Peaaegu viis aastakümnet oli ta oma kolme last holo-kaustiaastate mälestustest säästnud. Kuid nüüd ulatas ta tütrele pruunist nahast kausta, milles oli tosinaid kirju, postkaarte ja paberitükke — hämmastav kogumik poola-, saksa- ja juudikeelseid sõnumeid, mõned vaevalt loetavad ja servast servani tillukest tihedat kirja täis, teised kirjutatud kauni käekirjaga. Postkaartidel olid margisuuruses Hitlerid ja paksud sinised Z-kujulised templid. „Need on mu kirjad sõjast,“ ütles Sala oma tütrele.

Sala Garncarz-Kirschner’i kirjad räägivad meile juutide elust okupeeritud Poolas, natsi sunnitöölaagritest ja inimlikust vajadusest pärast katastroofi uuesti oma elu üles ehitada. See on lugu ühe noore naise viisist saada hakkama ja elada üle õuduste aastad. Sala elas läbi viieaastase vangistuse seitsmes erinevas sunnitöölaagris, säilitades iga paberitüki, mis nende viie aasta jooksul temani jõudis. Sala riskis kirju säilitades oma eluga, peites neid läbiotsimiste ajal, andes neid mõnikord sõprade kätte hoiule, vahel isegi maha mattes, kuid alati suutis ta need endaga järgmisesse laagrisse kaasa võtta. Kirjade säilitamine seostus tema jaoks lahutamatu elujäämisega.

Näitust eksponeeriti esmakordselt rahvusraamatukogus New Yorgis, Okupatsioonide Muuseumisse jõuab see koostöös Ameerika Ühendriikide ja Poola suursaatkondadega Eestis.

Näitust saab Okupatsioonide Muuseumis vaadata jaanuari lõpuni 2014. a.

HARJUMAA TEOTAHTELISED MEMENTOLASED

Juula Neggo-Virroja noorusaeg

Nõukogude võimu sai meie pere tunda juba varakult. Minu isa Viktor Neggo vallandati Tartu Poeglaste Gümnaasiumi direktori kohalt ja arreteeriti 1940. a. detsembris. Ta oli Tartu Kaitseliidu propagandapealik, Isamaaliidu liige ja koolis noorkotkaste organisatsiooni asutaja. 1917. aastal oli ta osa võtnud Maapäevast Saaremaa delegaadina.

1941. aasta 14. juunil saadeti meid ema ja vennanaisega Siberisse, mõlemad vennad aga Sosva vangilaagrisse. 1942. aastal lasti nad maha samamoodi nagu isagi. Tõde nende saatusest sain teada alles pärast Eesti Vabariigi taastamist, kui arhiivid avati kodanikele. Õde, kes elas ja töötas Tallinnas, sai telefoni teel kellelki hoiatuse meie ärasaatmise kohta ja varjas end tuttavate juures. 1944. aastal põgenes ta koos kaheaastase pojaga välismaale.

Pärast rasket, pikka sõitu loomavagunis ja praamisõitu mööda Obi jõge jõudsimise põhjapoolseimasse represseeritute asukohta, kolhoosi Topoljovka Tomski oblastis Aleksandrovskoje rajoonis, Obi liisajõe kaldal. Kolhoos oli väga viletsas seisus. Meid ootas seal nälj, külm ja raske töö. Kuigi olin vaid 14-aastane, pidin ühtmoodi täiskasvanutega iga päev tööl käima. Tasu me töö eest ei saanud, ainult loa töölolijate nimekirjade põhjal välja osta oma igapäevase normileiva. Minu jaoks kõige raskem aeg oli kaluribrigaadis töötamine talvisel ajal. Pidime käima jäätunud järvedel noota tõmbamas. Sõrmed olid pidevalt külmunud ja sealt sain eluagse haiguse - reumatoidartriidi.

Teise tööaasta järel anti meile kolhoosi poolt kaks tsentnerit heina. Selle andsime lehmapidajatele, saades vastu piima.

1943. aastal saatis kolhoos suurema osa ellujäänud eestlastest Aleksandrovskojesse kalakonservivabriku ehitusele. Sealne töö oli eriti raske mu emale, kes oli väga kõhnaks ja jõuetuks jäänud. Mitmete tema kirjutatud palvekirjade peale anda naistele erialast tööd, saadeti ema ja Hilda Pedel Tomskisse tööle. Minul lubati emaga kaasa sõita. Teekond sinna osutus pikaajaliseks, sest vahepeal pidime ootama Novosibirskis edasisaatmist. Elamis- ja sõiduraha ei antud. Tomskis saime emaga tööle 8 km linnast eemal olevasse Alaealiste Tütarlaste Töökolooniasse. Kuna ema oli nooruses lõpetanud Soomes kodunduse ja käsitöö kursused, sai ta tüdrukute õmblustsehhis käsitöö instruktoriks. Mind pandi koloonia klubi balletiringi juhendajaks. Kusagilt oldi teada saadud, et käisin kodumaal Eve Tiidmaa balletistuudios. Hilda Pedel oli õppinud Tartus Pallase kunstikoolis, teda pandi tööle Alaealiste Poiste Töökolooniasse sealse klubi kunstnikuks. Tüdrukud käisid meeledi klubi ringides, siis said nad klubis ja riigipühadel ka väljaspool tsooni miilitsate ning julgeolekutöötajate pidudel esineda.

Töö kõrval püüdsin lõpetada keskkooli ning peale lõpetamist tahtsin Tomski linnas edasi õppida. Pedagoogilises Instituudis õeldi mulle ära, aga muusikakooli oldi nõus võtma. Astusin koorijuhtimise ja muusikaõpetaja erialale. Tänu sellele sain peale kuueaastast tööd kolooniasse vastavuse. Ema oli pensioniealine ja enam ei töötanud, lahkusime elama linna. Elatist teenisin mitmete asutuste ringidega töötades. Peale selle käisin ise Ametiühingute Palees balletimeistri balletiringis, kus esinesime Adami balletiga "Asjatu ettevaatus".

1956. aasta kevadel vabastati meid asumiselt. Olin muusikakooli lõpetanud ja töötasin koolis lauluõpetajana. Õpetaja ametit pidavad represseeritud said vabaks natuke varem, ema kui minu ülalpeetav vabastati ka.

Ärasõit Tomskist Moskva rongiga algas äpardustega. Üks meie eelmüügist ostetud kahest pilest oli müüüdud kahekordselt. Ema ja pagas sai vagunisse, mind aga ei lastud. Vagunisaatja seisus ukse ees nagu müür, mind sisse ei lasknud, vaid saatis vaksaliülema juurde. Ärasõiduni oli jäänud kümme minutit. Trügisin siis vaguni uksest jõuga sisse ja peale suurt sõimu, saades teada, et oleme eestlased, muutus tädi ke väga lahkeks. Ta oli sõja ajal Eestis ning oli meie maast suures vaimustuses. Lubas mul ööbida tema ruumis kuni koha vabanemiseni.

Eestis meid keegi ei oodanud, kõik head sõbrad olid kas surnud või lahkunud maalt. Suundusime Elva vanavanemate kunagise majja, kus nüüd elas vanaisa kauge sugulane oma perega. Meid

Viktor Neggo pere. Esimeses reas vasakult Viktor, Helga ja Lucy (Lully). Tagareas Juula, Rahuleid (Leidu) ja Aleks.

võeti lahkelt vastu, kuid kohe õeldi, et elukohta peame mujalt leidma. Jätsime oma pagasi sinna verandale ja hakkasime peavarju otsima. Tallinnas leidis ema oma noorepõlve tuttavad ja tänu pereisa Peeter Huigile leidsime Keilas vaba toa Hillar Palametsa ema majas. Hr. Huik oli ise Keilas fiktiivselt sisse kirjutatud peale viieaastast vangipõlve, elas aga Tallinnas oma pere juures. Keila miilitsajaooskaonnas kirjutati meid sisse vaid ajutiselt, kolmeks kuuks. Anti teada, et meil on keelatud Eestimaa elamine. Õnneks sain ajutise elamisloa ajal tööle asuda lauluõpetajana Keila Keskkoolis.

Heino ja Helga Virroja 2005. aastal oma 45. pulma-aastapäeval.

Emale aitas sissekirjutuse saada naabrimajas elav endine kooliõpetaja Aliise Rosin, kes võttis ta fiktiivselt oma ülalpeetavaks. Mina pöördusin Vabariikliku Miilitsa Peavalitsuse poole elamisloa saamiseks, väites, et vabanemisel andsin allkirja vaid elamiskeelu kohta linnas või oblastis, kust välja saadeti. Mulle tehti selgeks, et terve Eesti NSV ongi üks NSVL oblast. Soovitati elama asuda kas Moskvasse või Riiga. Ma ei andnud alla ja läksin ENSV Presiidiumi esimehe aset. Puusepa jutule. Ta palus lahkesti istuda, kuulas mu mure ära, tõusis suure kirjutuslaua tagant püsti ja tuli minu juurde. Paitas mu pead ja ütles: "Lapseke, ma pole kursis nende küsimustega, kuid mu töötajad saavad sellega tegelema, ning annavad teile teada." ("Lapseke" oli 29-aastane, väikest kasvu ja kõhn.) Vastust oma palvekirjale ootasin 2 aastat. Siis tänu kellelegi, kes oli minu peale kaevanud sissekirjutamata elamise pärast, tuldi miilitsast mulle trahvi tegema. Antud olukorraga tutvunud, trahvi ei tehtud ja kästi ilmuda passilauda. Seal ulatati mulle vastav blankett tätmiseks ja saigi kõik korda. Külalaps minu elamisluba oli ammugi kuhugile sahtlipõhja ununenud.

Keilas tegelesin aktiivselt muusikaga, töötades kooli kõrvalt paljude muusikaringidega. Käisin ka igasuvistel koorijuhtide kursustel ja olin Vabariikliku koorijuhtide segakoori laulja selle asutamist saadik.

1960. aastal abiellusin Heino Virrojaga. 1976. aastal asusin tööle vastavatud Keila Muusikakooli klaveri ja solfedžo õpetajana. Kui avanes võimalus koorijuhtide valikkoori koosseisus sõita Ungarisse, ei teadnud ma, kuidas vastata ankeedi küsimusele: "Mille pärast olite represseeritud?" Pöördusin ENSV Peaprokuröri poole ja sain vastuseks, et ma polegi represseeritud, kuna olin siis alaealine. Siberisse sõitsin lihtsalt emaga kaasa.

Kui taastati iseseisev Eesti Vabariik, nutsin suurest õnnest ja kahetsesin südamest, et ema selle päevani ei elanud. 2004. aastal omistati mulle Keila linna kultuuripreemia elutöö eest koorijuhi ja muusikaõpetajana.

Head mementolased!

Nagu näete, jätkub järeltulevate põlvede abiga meie mälestuste talletamine. Tuleval aastal jõuab järjekordse konkursi käigus kogutud materjal kaante vahele. Sedapuhku on see tänuväärne töö Okupatsioonide Muuseumi ja MTÜ Siberi lood juhi Janele Jallai eestvedamisel võtnud lisaks kasutusele kaasaegse meedia vahendid, üritusel on internetis oma kodulehekülge www.siberilood.ee, kus on ka interaktiivne kaart, millel tähistatakse

mälestustes kirjeldatud kohad. Info ja arvamuste vahetus toimub ka Facebook'is www.facebook.com/siberilood.

Meid ei unustata. Olgem nüüd ise ka tublid, innustagem oma suguvõsa noori konkursil osalema, jagagem lahkelt oma mälestusi, kui meie poole pöörduvad kooliõpilased oma õpetajate juhendamisel. Pidagem mees, et just selleks loodi Memento – et mälestus jääks.

Kallis koolinoor, tule osale mälestuste kogumise konkursil "Siberi kodu" ning kirjuta ajalugu!

Küllap on nii mõnelgi sugulaste-tuttavate hulgas inimesi, kes küüditatuna Siberis elanud. Otsige nad üles ja pange nende mälestused kirja!

Ootame lugusid sellest, milline oli üks Siberisse küüditatud eestlase kodu ja kuidas see erines kohalike kodudest? Kes olid naabriteks, kes olid uuteks mängukaaslasteks? Milline oli läbisaamine kohalikega? Kuidas hoiti kokku ja peeti lähedastega sidet? Samas on oodatud ka lood, mis räägivad Siberi kodude ümbrusest. Mille poolest erines Siberi kliima ja loodus ning kuidas sellega kohaneti? Millised olid uued tööd ja tegemised, mis tuli ära õppida? Kodu - see on eelkõige inimesed, aga ka asjad ja ümbruskond.

Konkursi žürii hindab töid järgmistes **vanuseklassides**: 3.-4. klass, 5.-7. klass, 8.-9. klass, 10.-12. klass ning üld (keskkooli lõpetanud). Loo pikkus ei ole piiratud, ent see võiks olla **vähemalt 3000 tähemärki** pikk. Oleks tore, kui oleks lisatud mõni vana foto. Kindlasti tuleks kirja panna meenutaja nimi (ka tolleaegne nimi, kui see on vahepeal muutunud) ja koht, kus ta elas, aga ka enda nimi ja kool, et oleks võimalik ühendust võtta.

Kogutud lood avaldatakse **raamatuna**. Tublimaid osalejaid **autasustatakse!**

Konkursi tööde esitamise tähtaeg on **2. veebruar 2014**. Töö saata e-mailile konkurss@siber.ee.

Konkurss on jätk 2010/2011 aastal Eesti Memento Liidu korraldatud võistlusele, mille tulemusel koguti 69 huvitavat mälestuslugu teemal "Küüditatute koolilood". Kõik lood on avaldatud raamatus "Siberi karm kool". Raamatu leiata kooli raamatukogust või raamatupoest.

Vaata ka: www.siberilood.ee, www.facebook.com/siberilood
Lisainfo: konkurss@siber.ee

Konkursi korraldavad Okupatsioonide Muuseum, Eesti Memento Liit ja MTÜ Siberi Lood.

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE
Memento Teataja
toimetaja

Lugupeetud mementolased ja meie toetajad!

Lubage tänada meie ajalehele läkitatud artiklite, sõnavõtutekstide ja fotode eest.

Lähtudes ajakirjandusvabaduse printsüübist püüdsin tekstid ikka avaldada põhimõttelisi kärpeid tegemata, kuid saadetud materjalide mahust tulenevalt tekkis sõnavõttude puhul siiski vajadus mõningateks väljajäteteks. Autorite esitatud faktid jäävad nagu alati nende endi vastutusele.

Teame, et aeg parandab haavad, aga jätab armid. Meie rahvatarkus ütleb ka seda, et aeg jahutab tuska ja kustutab viha. Seda kõike kogeme igal aastal Pilstvere kivikangru juures. Hea, et meil on Eestimaa keskel olemas selline meenutamise paik.

Tuletan meelde, et tänavu on memoriaali rajamise 25. aastapäev. Julge tegutsemise eest tuleb veel ja veel kord avaldada tänu Pilstvere pastorile Vello Salumile. Ta ise kirjeldas toimunut nii. 1987. aastal kutsus Lagle Parek üles stalinismiohvrite mälestust jäädvustama. Rahvas leidis, et see on õige asi. Mõtteid oli erinevaid, kuid lõpuks otsustati mälestuspaik rajada Pilstverre.

Luuleatri Valhalla noored pakkusid välja kivikangru idee. On vana komme, et mure puhul pannakse kivi kivikangrule. Ka lahkunute mälestust tähistatakse kiviga. Kui inimene toob kivikangrule kivi ja võrdleb oma igapäevamuresid nende inimeste muredega, kes Siberisse küüditati, siis saab ta aru, kui väikesed tema praegused mured on. Memoriaali rajamine sai alguse 1988. aasta 2. novembril – hingedepäeval – rahvarohkete koristustalgutega. Järgnevate aastatega on kivikangur kerkinud üha kõrgemaks.

Lõpetuseks: järgmine, 2014. aasta on Memento 25. juubeliaasta ja ning täitub 65 aastat märtsiküüditamisest. Püüame neid tähtpäevi väärilt tähistada ning loodame selles riigi ja omavalitsuste toetavale käele.

Juba kolmandat korda tähistas Eesti Memento Liit Vastupanuvõitluse päeva

Seekordne sündmus toimus koostöös IRL-i, Tallinna Linnavalitsuse ja kutsutud külalistega. Eesti Memento Liidu liikmetest osalesid 22. septembril kell 12.00 Vabadussõja Võidusamba jalamil toimunud üritusel Tallinna, Harjumaa, Tartumaa, Valgamaa, Läänemaa ning Rakvere Memento ühenduste esindused. Päeva tähtsusest kõnelesid regionaalminister Siim Valmar Kiisler, Tarmo Kruusimäe IRL-ist, Euroopa Parlamendi liige Tunne Kelam ja EML-i esindajana Leo Õispuu, kes luges ette juhatuse esimehe Enn Tarto kõne.

Austatud kaasvõitlejad ja lugupeetud saatusekaaslased! Daamid ja härrad!

Ma väga vabandan, et ma ei saa isiklikult osaleda tänasel üritusel.

Täna on 22. september – vastupanuvõitluse päev, Riigikogu poolt 15. veebruaril 2007. aastal vastu võetud tähtpäev. Täna on 21. septembril ja 22. septembril 1944. aastal lehis Pika Hermannini tornis sinimustvalge lipp. 1944. aasta 22. septembri keskpäevaks vallutas Punaarmee Tallinna ja Pika Hermannini tornist võeti maha Eesti, mitte Saksa riigilipp. Eesti taasvallutanud okupant NSV Liit heiskas Pika Hermannini torni punalipu. 18. septembril 1944 nimetas presidendid ülesandeid täiteva peaminister Jüri Uluots ametisse Eesti Vabariigi valitsuse ning peaminister Otto Tiefi. Korduvalt on räägitud Otto Tiefi valitsusliikmete saatusest NSV Liidu ajal.

Minu kui kodaniku õigus ja kohustus on juhtida tähelepanu juba Saksa okupatsiooni ajal eksisteerivate rahvuskomiteede liikmete kohutavale saatusele. Informatsioon nende liikmetest jõudis Soome kaudu Londonisse ja tollaegne Suurbritannia valitsus andis selle info Moskvasse, mille tagajärjel algasid arreteerimised Eestis juba oktoobri lõpus ja

novembris 1944. aastal.

Väikerahvaste puhul on reeglilik, et iseseisvust võidakse hävitada eelkõige samade vahenditega, millega see on saavutatud. Eesti võitis kätte iseseisvuse lakkamatu aktiivse vastupanu ja ka massilise passiivse vastupanuga. Eesti riik hoolitseb militaarse riigikaitse eest, mis on muidugi vajalik, kuid isamaaline meelsus ja piisav elatustase on samuti riigi julgeoleku seisukohalt olulised valdkonnad.

Sageli küsitakse, miks mementolased tähistavad 22. septembrit. Juhin veelkord tähelepanu asjaolule, et riiklikult on 22. september vastupanuvõitluse päev ning aktiivne vabadusvõitlus on osa tänasest päevast.

Vastupanu okupantidele oli üldrahvalik. Tänu eesti rahvale jäi püsima eesti keel, meel ja vabanemissoov. Mementolased on otsesed punaokupantide terrori tunnistajad ning me mäletame endiselt, mis tehti meie ja meie sugulastega. Soovime, et Eesti iseseisvus püsiks. Soovime, et Narvas oleks eesti kool, et me ei loobuks Tartu rahulepingust ega laseks Vene torusid Eesti ranniku lähedale.

Võitlus Eesti riigi ja rahva püsimajäämise eest jätkub! Aidaku meid Jumal!

*Lugupidamisega Enn Tarto
vabadusvõitleja*

Memento ühendused said sümbollikaga lipud

Silver Sild (vasakul) ja Rein Steinfeld Võrumaa lipuga.

Tiiu Teesalu ja Arnold Aljaste Valgamaa lipuga.

Mälestati Velikije Lukis hukkunud eestlasi

Eesti Vabadusvõitluse Muuseumi Lage-dil korraldas 7. septembril Velikije Lukis langenud eesti sõjameeste mälestuseks Mälestuspäeva, kuhu olid kutsutud 8. Eesti Laskurkorpuse veteranid, Velikije Luki lahingutes võidelnute ja langenute lähedased, Saksa ja Soome poolel võidelnud veteranid, Eesti Kaitseväe ajateenijad, ajaloo huvilised.

Sel aastal täitus 70 aastat ühest verisemast ja ohvriterohkemast lahingust Velikije Lukis, milles osales ka 8. Eesti Laskurkorpuse Velikije Luki kalmistule on maetud üle 6500 eesti sõjamehe, kes langesid lahingutes.

Muuseumis toimus mälestusjumalateenistus, mille viis läbi kaitseväe pekaplan Taavi Laanpere. Kuulati rinde-meeste meenutusit, sõdurilaule lauljate ja muusikat Eesti Kaitseväe orkestri esituses, söödi sõdurisuppi.

KARL PADAR – KAS KOMMUNIST KARL SÄRE VAENAJA?

Ülo Ojatalu

Lühidokumentaarium arhiivisäiliku ERAF.129SM.1.18641 põhjal

Vangistamise määrus 19.12.40: ...Padar K. Teostas kommunistide järelevalvet, teda huvitas eriti kommunist Säre.

ENE, 2.k, lk 32: 12.IX 1940 moodustati EKP KK büroo, kuhu kuulus K.Säre, I sekretär.

K.Säre oli olnud EV Kaitsepolitsei Räpina töömaal asumisel. Nagu siin, nõnda ka edaspidi kaldkirjas autori sõnastus faktidest.

Order 11.02.41: „Vahistada ja läbi otsida Karl Padar Rakvere linnas Sillamäel“.

Ankeet vahialuse kohta 14.02.41: „...Viimane töö- või tegevuskoht: Poliitilise politsei vanemagent; Sillamäe põlevkivitööstus, lihttöeline. Haridus: Vastse-Kuuste valla Leevi algkool ja Politseikooli alamklass. Vanemad põllutöölise seast, isa surnud, ema Ida majahoidja Tartus; naine Nina töötab pagariäris Võrus; lapsi ei ole; õde Mari Perg väikemaapidaja Tapa ligidal, õde Alma juhutöeline Tartus, vend Voldemar autojuht Tartus, õde Reet halastajaõde Tartus.

Osalenud Vabadussõjas ja tegutsenud Kaitseliidus.

Sõrmejäljed: Võetud 10.03.41; Võru üldvanglasse nr 10 saabunud 12.02.41.

Esimene ülekuulamine 14.02.41, algus protokoll järgi kell 21.00, lõpp 24.30. Ülekuulaja riikliku julgeoleku seersant Jelisejev, sekretär Katsov.

Hilisõhtusel ajal, 2 1/2 – 3 1/2 tundi kestnud ülekuulamiste protokollid 1-2 lk pikkused, enamasti eestikeelsed; lühim 1,3 lk, saadud 3 tunni 15 min kestel 31. märtsil ühe ülekuulaja tegevuses, pikim 4,3 lk 1 tunni 45 min kestel samade tegijatega kui esimesel ülekuulamisel. Järeldus: protokollid kirjeldavad vaid osa toimunuist; ühes protokollis asendab mingit küsitavat öeldud nime punktiir – seega ei käinud protokollimine vähemalt tol korral samaaegselt küsimuste ja vastuste andmisega.

K. Padari vastuseid: „Mina isiklikult kedagi vahistanud ei ole.“

„Mina tunnistaja D Kasak'i seletust ei kinnita, sest tema vahistamist ei toimetanud.“

„Teisi nimetatud isikuid mina ei saanud vahistada, sest need olid vahistatud enne minu teenistusse astumist.“

„K. Säre järelevalve ei kuulunud minu tööülesannetesse, olin kohal, et vaadata valimiste korra järele.“

Jutumärkides tsitaate pole käesoleva kirjutise autor keeleliselt muutnud.

Aprillikuus on lisandunud toimikuisse alates detsembrist 1940 üle kuulatud tunnistajate ja süüdistatute protokollide väljavõtteid ja ära kirju, mis peaksid kinnitama K.Padari süüdi nii kommunistide vangistaja kui ka K. Säre järelevalve korraldajana. Üks K. Padari süüdistust kandnud protokoll väljavõte on tunnistajalt, kes oli 1939.a. süüdi riigi raha omastamises.

29.04.41 kinnitab rahvakomissaar Boris Kumm koos loetamatu allkirja jätnud prokuröri kohusetäitjaga süüdistuskokkuvõtte.

16.05.41. Sõjatribunali ettevalmistava istungi protokoll. Osalised: tribunali esimees diviisi sõjaväejurist Gorjatšov, liikmed 2. järgu sõjaväejuristid Romanov ja Muhhin, sekretär 3. järgu sõjaväejurist Demirov, osa võtsid ENSV Prokuratuuri eriasjade osakonna prokurörid Issajev, Legostajev ja Hütt ning Balti Sõjaväeringkonna NKVD vägede sõjaväeprokuratuuri prokuröri ajutine asetäitaja 1. järgu sõjaväejurist Logatšov. Otustati: süüasi arutusele võtta §58-13 järgi, kuulamisel kinnisel istungil Võrus, süüalust hoida vahi all.

4 prokuröri (tavatu) arutamas, sisust ja uurimise tasemest mitte sõnagi (tavaline), kaitsjat muidugi mitte, süüalusest ja tunnistajaist

rääkimata. Kas kardeti kahte keelt (Leevi algkool oli venekeelne) valdavalt politseiametnikku, kellel tema kohta andmete kogumise algul arvati olevat keskharidus? Või oli tegemist õppetunniga? Või oli ka süüdistuse väga nõrga tõestatuse puhul ikkagi nõutav süüdimõistmine ja selleks vajadus tribunali nõuandeid?

28.05.41. Sõjatribunali istung Võrus kestab 1 tund 30 min koos 45-minutilise otsuse langetamise ajaga. Seekord on üksainsus prokurör, Hütt, kaitsjat pole, tunnistajaid pole. Süüdistuse peamise tunnistaja Kasaku ütlusi eitab Padar kategooriliselt. Säre kohta pole tal ülesandeid olnud. Viimases sõnas ütleb ta, et isa suri vaesuses, vend langes Punaarmees, ta ise pole Nõukogude võimu vaenlane, seepärast palub karistust kergendada.

„Täiesti salajase“ otsuse tegid sõjatribunali eesistuja vanem poliitjuht Nikitin, liikmed Helemets ja Rigon sekretär Gladkovi juuresolekul. Sai tehtud kindlaks, et Padar poliitilise politsei teenistuses olles oli aktiivses võitluses revolutsioonilise liikumisega Võrumaa elanikkonna hulgas. Padar seadis üles EK(b)P KK sekretäri Säre ja kommunistide Kubo ja Stambergi järelevalve. Peale selle oli Padar alates 1930. aastast Kaitseliidu liige...

Selle alusel mõistis sõjatribunali Karl Taaveti p Padari süüdi VNFSV Krk §58-13 järgi ja määras talle §58-2 järgi kõrgeima karistumäära – mahalaskmise koos isikliku vara konfiskeerimisega....

Kohtuistungiga samal päeval on otsus K.Padarile allkirja vastu teatavaks tehtud. See on ta viimane allkiri olemasolevates dokumentides. Edasikaebamise kohta dokumente pole, samuti mitte Võrust muujale saatmise kohta, ka mitte surmaotsuse kinnitamise kohta.

Kuupäevata. Haruldane on leida tribunali alla antu kohta „Teatist NSVL SaRK erinõupidamisele“, mis on koostatud ilmselt veel siis, kui K. Padar oli Võru vanglas. Seda on Prokuratuuri järelevalve toimikus pool tosinat allakirjutatud (rj major Kumm, rj ltn Kuzminov) eksemplari.

Pole mitte mingeid dokumente 1941.a. edaspidi toimunuist.

16.07.52 sai ENSV RJ minister Moskalenko Moskvast kirja: „Arhiivi kontrollimisel selgus, et ...[Karl Taaveti p Padari] kõrgeima karistumäära otsuse täideviimise kohta pole andmeid.“ Palutakse viivitamatult teatist.

28.07.52 saadetakse teatis : „Sõjatribunali otsus Karl Taaveti p Padari, sünd. 1900, kohta on täide viidud 23. juunil 1941. a.“

LÕPETUSEKS

Perekonnapärimus (Karli abikaasalt Niinalt oma õele): Niina tundis Karli laiba ära. Kuid kust ta leiti, kuhu ümber maeti? Vast oli elamus nii raske, et õele, hoopiski mitte teistele omastele ei suutnud rääkida. Või et juba kodumaalt lahkumisvajadust ettearvanu ei tahtnud teisi niisuguste teadmistega kooramata (ohustada).

Tallinna mõrvahaudadesse aetute kõiki kümneid (kui aga arvestada ka hilisemaid, siis võib-olla sadu?) nimesid pole tänaseni teada.

Aga missuguste dokumentide alusel anti kohtuotsuse täideviimise teatis?

Ajaloolane Kaupo Deemant leidis mõne Tallinnas samal kuupäeval mahalastu toimikust pisut täiendavaid andmeid tollaste mõrvade kohta – et ka neis polnud surmaotsuste kinnitamise dokumente. Ja et sõja esimestel päevadel polnud veel korraldust surmaotsused viivitamatult täide viia (Akadeemia, 4/2001).

Aga hilisemate põlvkondade „julged mehed“ ei räägi oma eelkäijate tegudest ega nondest dokumentidest, mida nemad, hilisemad, oma võimust loobumise eel lasksid Eestist ära viia, mitte midagi.

31.05.2013.

Eesti Memento Liit õnnitleb kauaaegset juhatuse liiget, Kommunistide repressioonide all kannatanute Alutaguse organisatsiooni "Memento" teotahelist esimeest ja Mälestustelehe väljaandjat

UNO SÄÄSTLAT

80. sünnipäeva puhul ning soovib jõudu ja jaksu edaspidiseks!

Eesti Memento Liit õnnitleb ühte Memento asutajatest, EML juhatuse liiget ja Saare Maakonna Memento Ühenduse kauaaegset esimeest

REIN VÄLI

70. sünnipäeva puhul ning soovib tugevat tervist ja tarmu edaspidiseks!

Eesti Memento Liit õnnitleb juhatuse liiget, Pärnumaa Ülekohutuse Represseeritute Ühenduse "Pärnu Memento" esimeest

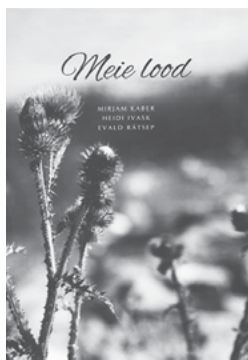
KIRSTI PORTNOVI

70. sünnipäeva puhul ning soovib õnne ja edu edasisteks ettevõtmisteks!

UUSI RAAMATUID

Memento Harjumaa Ühendus üllitas raamatu "Meie lood", milles mementolased Mirjam Kaber, Heidi Ivask ja Evald Rätsep jagavad lugejaga oma mälestusi nii Siberis

oldud aastatest kui hilisemast elust kodumaal, raamatu lõpetavad huvitavad looduspildid E. Rätsepa sulest. 204 lk., fotodega.

Enn Tarto 75

Eesti Memento Liidu ja Tartu Memento esimees, legendaarne vabadusvõitleja ja Tartu aukodanik Enn Tarto on sündinud 25. septembril 1938. aastal Tartus.

Ta on oma noorusest, 1950-datest aastatest peale olnud pühendunud Eesti riikliku iseseisvuse taastamisele ning soome-ugri ja balti rahvaste vastupanuliikumise eestvedamisele, olnud üks Balti Apelli koostajaid. Selle eest heideti ta kolm korda (1956-1960, 1962-1967, 1983-1988) Nõukogude Liidu vangilaagritesse, kus ta viibis kokku 14 aastat. Viimati vabanes ta Vene vanglast 1988. aasta oktoobrikuus.

Eesti iseseisvuse taastamise ajal ja juba taastatud Eesti Vabariigis on Enn Tarto visalt ja tulemuslikult tegutsenud mitmel rindel. Ta on olnud Paneuroopa Eesti Ühenduse president (1989-1991), Eesti Kongressi juhtiv tegelane (1990-1992), üks Kaitseliidu taastajaid ja vanematekogu esimees (1993-2003), Riigikogu liige (1992-2003) ning on Tartu Linnavolikogu liige alates 1999.

Represseeritute organisatsiooni „Memento“ tegevusega on ta olnud järjepidevalt seotud alates selle asustamisest 1989. aastal ja on üks selle juhte ka käesoleval ajal. Enn Tarto valiti Eesti Memento Liidu esimeheks 2007. aastal. Tartu Memento juhatuse esimehena oli ta tegev 1989-1990 ja on uuesti selles ametis alates aprillist 2008.

Enn Tarto tegevust avaliku elu tegelasena ja poliitikuna on tunnustatud mitmete Eesti, Ungari ja Leedu Vabariigi ordenite ja teenetemärkidega. Ta on arvatud 20. sajandi 100 Eesti väljapaistvama isiku nimekirja ja valitud 2011. aastal Tartu linna aukodanikuks.

Õnnitleme Enn Tartot 75. sünnipäeva puhul ning soovime tervist ja jätkuvat indu vastutusrikkal tööil Eesti hüvanguks!

Eesti Memento Liit ja Tartu Memento

Õnnitleme mementolasi!

ALUTAGUSE MEMENTO

- 90 Silvia Koppel
- 85 Olev Meeme
- 80 Eha Sild
- Erich Rooger
- 75 Viive Põld
- Jaan Lek
- Valja Lek

JÕGEVAMAA MEMENTO

- 85 Virve Altmäe
- 80 Astrid Brandmeister
- Allan Meerits
- Helve Tõnson
- 75 Rein Lehtmetts
- Epp Piirsalu
- 70 Tiina Käbi
- Riina Pedokand
- Imbi Ussovskaja
- Ülo Tõnissalu
- 65 Elle Amor

Harjumaa mementolaste tänavune huvi- ja teabereis

Harjumaa Memento Ühendusel on tavaks korraldada igal suvel üks sõit kohtadesse, kus ajalugu meenutada ning eestlusele oluliste inimeste mälestust lilled ja sõnaga austada, aga ka tänapäeva elu kohta uusi teadmisi saada.

Sellesuvine reis viis bussitäie mementolasi Kose ja Kõue valla ajaloolistesse paikadesse. Tutvusime üle 700 aasta vana Kose kirikuga, mille ajaloost ja tänastest plaanidest kiriku muuseum-arhiiv-raamatukogu loomisel rääkis väga haaravalt koguduse õpetaja Mare Palgi.

Möödusime uuele elule ärkavast Ravila mõisast ning jõudsimme Paunküla mõisa juurde. Mõisas paikneva hooldekodu juhataja Valter Koppel tutvustas väga põhjalikult mõisakompleksi ajalugu ning andis ka üksikasjaliku ülevaate hooldusteenuse praegustest võimalustest ja probleemidest. Huvitav oli kuulda asjadest, mida meedia kirjeldab tavaliselt hoolealuste pretensioonide poolelt, ka rasket hooldustööd korraldava inimese vaatenurgast. Reisil osalenud Keila naisansambel Püü esines voodihaigetele hooldatavatele väikese kontserdiga, mis tõi paljudele pisarad silma.

Edasi viis tee mööda Paunküla veehoidla tagakallast, looduslikult kaunis koht oli nii mõnelegi üllatuseks. Jõudsimme Kautla memoriaali juurde, 1941. aasta suvesõja lahingute ja hävituspataljonlaste veretööde paika. See esmakordselt 19. juulil 1942 avatud memoriaal, mida on hävitatud ja taastatud rohkem kui ühtki teist Eestis, - 1989 tegutsesid punavandaalid, veel ööl vastu 5. detsembrit 1990 õhkis selle Tapalt saabunud Vene sapöörikolonn – tähistab paika, kus metsavennad ja Erna grupi liikmed pidasid 31. juulil 1941 ebavõrdset lahingut hävituspataljonidega. Punavägesid hoiti kinni nii kaua, et ümberpiiratud Kautla soosaarel varjunud ligi 2000 meest, naist ja last said mööda soo- ja rabaradu põgeneda. Kuna eesmärk jäi saavutamata, korraldasid hävituspataljonlased Kautla ruumis ja Ardu tapatalgud, tapsid õudse julmusega 21 Kautla ja ümbruskonna elanikku ning põletasid 25 talu. Meie reisirühmalt jäid mälestusmärgi juurde lilled, loeti luuletus.

Pärast põgusat lõunapausi tutvusime Kõue-Triigi mõisaga, mille praegune omanik Eerik-Niiles Kross on kenasti renoveerinud. Jäeb üksnes rõõmustada, et taas üks ajalooline kompleks on leidnud rahvale avatud kasutuse.

Sealt suundusime admiral Johan Pitka Alansis avaral väljal paikneva, sügavat muljet avaldava mälestusmärgi juurde. Legendaarse Eesti vabaduse eest võitleja auks kõlas ühislaul "Eesti lipp", aualvesse seisid lapselapsed.

Päeva ilusaks lõppakordiks oli külaskäik Rosmakori roosikasvatustallu, kus omanikud Mare ja Mart Ojasalu andsid vastuseid huviliste küsimustele ning kauniste lilledel keskel kõlas taas Püü laul.

Kose kirikus.

Osa Kautla memoriaalist.

Austame admiral Pitka mälestust.

Ajalookonverentsist osavõtjad.

Fotod: Rita Helisma

Ajaloopäev Läänemaal "VABADUSVÕITLUS EESTIS 1918-1994"

Heiki Magnus

11. augustil toimus Ridala Püha Maarja-Magdaleena koguduses Ajaloopäev Läänemaal. Päeva eeskujuliku kordamineku eest kandsid organiseerijatena hoolt Kaitseliidu Lääne Malev, Naiskodukaitse Lääne ringkond, Eesti Endiste Metsavendade Liit, Eesti Vabadusvõitlejate Liit, Eesti Eruohvitseride Kogu, Läänemaa Memento, EROK Läänemaa osakond, Kaitseliidu Pärnumaa Malev ja EELK Ridala Püha Maarja-Magdaleena kogudus.

Päev algas hommikul piduliku Eesti lipu heiskamisega kogudusemaja ees. Ajalookonverentsil esinesid ettekannetega teadur Siim Õismaa, ajaloolane Mati Mandel ning Okupatsioonide muuseumi teadur ja metsavendluse uurija Martin Andreller.

Järgnevalt suunduti Ridala kirikusse kontsert-mälestusteenistusele. Teenisid Läänemaa praost Tiit Salumäe ja koguduse õpetaja Kari Tynkkynen, oreil mängis Lia Salumäe. Mälestusteenistusel meenutati 25 aasta möödumist Vabadussõja mälestustahvli taasamisest. Teenistusel avati ja pühitseti mälestustahvel Läänemaa metsavendadele ja mälestustahvel Kaitseliidu Lääne maleva mõrvatud ohvitseridele.

Mõlemad mälestustahvliid tegi Ungru Paekivi OÜ, kus raha nende eest ei küsitud. Tänuväheks said Haapsalu Paekivi juhid Eesti Endiste Metsavendade Liidult teeneteristi.

Eesti Memento Liidu esimees Enn Tarto tervituse lugesi ette Läänemaa Memento esimees Arnold Aljaste.

Kolmas osa oli perepäev. Avati Martin Andrelleri koostatud näitus „Metsavennad“ ja Tiiu Piiburi kunstinäitus „Aja tuuled“.

Naiskodukaitse Lääne ringkond ja Kaitseliidu Lääne malev kostitasid sõdurisupiga.

Rahvatantsijad Tamme Tõrukesed, Tamme Daamed ja Haeska segarühm tantsisid Hilja Tamme juhendamisel.

Ajaloopäeval tänas ja tunnustas Eesti Endiste Metsavendade Liit mitmeid liidu liikmeid ja nende põhikirjaliste eesmärkide täitmisele kaasaaitajaid.

EEML kõrgeima autasu, ehk teeneteristi I KL teeneteristi pälvist EEML juhatuse liige, Kaitseliidu Rapla maleva liige, Eesti Eruohvitseride Kogu liige, Eesti Vabadusvõitlejate Liidu liige, Põrgupõhja Risti Seltsi liige, seersant Hans Hatto ja Rapla maleva liige, Põrgupõhja Retke korraldaja, vanemveebel Toomas Tõnisson.

EEML teeneteristi III KL teeneteristi pälvist kol-ltn Einar Laigna, v-ltn Tiit Pöder, Lääne praost Tiit Salumäe, Ridala Püha Maarja-Magdaleena kiriku õpetaja Kari Tynkkynen, OÜ Ungru Paekivi omanikud Argo Auväär, Kalev Mehide ja Raul Kuusk ning Läänemaa Memento esimees Arnold Aljaste.

Eesti Memento Liidu esimees Enn Tarto tervituse edastas Läänemaa Memento esimees Arnold Aljaste.

Eesti Eruohvitseride Kogu teeneteristi II kl annetati major Arnold Juhans'ile.

Kaitseliidu Lääne maleva teenetemärgi pälvistid n-vbl Heiki Magnus, srs Kaido Nummert, kpr Sulev Hatto ja rms Alari Iva.

Ajaloopäevast tegi ülevaate TV3, nädalaleht „Maaleht“ ja „Lääne Elu“. Päeva jäädvustasid fotograafid Rita Helisma, Madis Mintel ja Arvo Tarmula.

Kõik see on nähtav Eesti Endiste Metsavendade Liidu kodulehel: <http://eesti-endiste-metsavendade-liit.blogspot.com/p/avaleht.html>

Järgmine ajaloopäev tuleb Ridalas 10. augustil 2014, et tähistada Nõukogude vägede lahkumise 20. ja Vabadussõja mälestustahvli avamise 90. aastapäeva.

Ridala Püha Maarja-Magdaleena kirikus. Vasakult: Eesti Vabadusvõitlejate Liidu aseesimees v-ltn Tiit Pöder, Eesti Eruohvitseride Kogu esimees kol-ltn Einar Laigna, KL Lääne Maleva pealik mjr Arnold Juhans, n-vbl Heiki Magnus, Eesti Endiste Metsavendade Liidu esimees Arnold Ojaste ja Läänemaa Memento esimees Arnold Aljaste.